

Neoliberalizm

ASLIHAN AYKAÇ YANARDAĞ

EŞREF AVCI

ALİ EKBER DOĞAN

MÜHDAN SAĞLAM

ALPER ÇAVUŞOĞLU

ÜMİT KIVANÇ

ARALIK 2019 / SAYI 38

www.gazeteduvar.com.tr

duvardibi

Bu sayıda...

4

Tehlikeli sınıfların yükselen

sesi

10

İsyan heyulası!

17

Corbyn'in seçim bozgunu

üzerine düşünceler

27

Galip Yalman: Merkez Bankası'nın bağımsızlığını savunanlar neoliberalizmi savunduklarının farkında değil!

43

Corbyn'in kaybı sol için

hezimet değildir

51

'Yeter artık!' isyanları

59

Kitaplarda 'Neoliberalizm'...

Yayın Tarihi: Aralık 2019

Genel Yayın Yönetmeni: Ali Duran
Topuz

Yayına Hazırlayan: Cennet Sepetci

**AND Gazetecilik ve Yayıncılık, San.
ve Tic. A.Ş. adına Yayın Sahibi:** Vedat
Zencir

**İcra Kurulu Başkanı ve Sorumlu Yazı
İşleri Müdürü:** Ömer Araz

Katkıda Bulunanlar: Aslıhan Aykaç
Yanardağ, Eşref Avcı, Ali Ekber Doğan,
Mühdan Sağlam, Alper Çavuşoğlu, Ümit
Kıvanç

Yönetim Yeri: Maslak Mahallesi Ahi
Evrancad. Nazmi Akbacı İş Merkezi
233-234 Sarıyer/İstanbul Santral (212)
3463601, Faks (212) 3463635

Duvar Dibi Dergi'de yayımlanan yazı,
haber ve fotoğrafların her türlü telif
hakkı AND Gazetecilik ve Yayıncılık
Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir. İzin
alınmadan, kaynak gösterilmeden ve
link verilmeden iktibas edilemez.

<https://gazeteduvar.com.tr>
info@gazeteduvar.com.tr

© 2019 Gazete Duvar

Selamlar,

Gazete Duvar'ın enformatik içeriklerin daha iyi anlaşılabilmesi için gerekli düşünsel, uzmanlığa dayalı metinler sunma gayretinin ürünlerini Duvardibi'nde derlemeye devam ediyoruz. Otuz sekizinci sayımızın başlığı, dünyada son dönemde gittikçe artan savaş ve yoksulluk gerçeğiyle ilgili tartışmaların odak noktasında yer alan 'Neoliberalizm'. 2019'u ekonomik krizle geçiren Türkiye ve dünyada 2020'de de neoliberalizmle ilgili tartışmaların süreceği aşikar.

Bu sayımız Aslıhan Aykaç Yanardağ, Eşref Avcı, Ali Ekber Doğan, Mühdan Sağlam, Alper Çavuşoğlu, Ümit Kıvanç imzalı yazıları içeriyor.

Gayret bizden himmet okurdan... İyi okumalar.

Tehlikeli sınıfların yükselen sesi

Görünürde farklı ülkelerdeki protestoların çıkış nedeni ve dile getirdikleri talepler de birbirinden farklı görünüyor. Bu çoklu kimliklerden ve çoklu taleplerden genel bir olgu çıkarmak zor görünse de hepsinin ortak noktası sosyal eşitsizliğin farklı biçimlerini hedef alıyor olması.

ASLIHAN AYKAÇ YANARDAĞ

Dünya tarihi bir kere daha bir toplumsal hareketler dalgasıyla karşı karşıya. Şili'den Azerbaycan'a, Lübnan'dan Honduras'a dünyanın farklı bölgelerinde insanlar sokağa dökülüyor. Şili'de metro ücretlerine yapılan zamdan sonra farklı kitleler farklı gerekçelerle protesto eylemlerine katıldı, ülke geneline yayılan eylemler sonucu devlet "acil durum" ve "sokağa çıkma yasağı" ilan ederek durumu

kontrol etmek için orduyu

kullandı, ancak yine de ölümlerin önüne geçemedi. Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de protestolar iki ayrı konuya yönelik tepkileri içeriyordu, bunlardan ilki yolsuzluk ve düşük maaşlara odaklanırken, ikincisi kadınlara yönelik şiddete karşı çıkıyordu.

Lübnan'da WhatsApp uygulamasına getirilecek bir vergiyi de içeren ekonomik tedbirler ülkede son on yılın en büyük protestolarına yol açtı. Orta Amerika ülkesi Honduras'ta ise, IMF ile yapılan anlaşma uyarınca özelleştirme sürecinin eğitim ve sağlık alanını da kapsamaması, önce öğretmenlerin ve sağlık çalışanlarının, sonra da daha geniş kitlelerin şiddetli protestolarına neden oldu. Diğer örneklerde olduğu gibi Honduras'ta da gösteriler devletin sert müdahalesi ve ordunun devreye girmesiyle karşılandı. Bunların dışında Hong Kong'da aylardır devam eden protestolar Çin merkezi yönetiminin Hong Kong'a yönelik ideolojik ve pratik müdahalelerine karşı çıkıyor.

FARKLI COĞRAFYALARDA EŞZAMANLI HAREKETLER

İlk bakışta farklı nedenlerle ortaya çıkmış gibi görünen ve birbirinden kopuk coğrafyalarda eşzamanlı olarak ortaya çıkan hareketleri ilişkilendirmek ve buradan bir anlam

Sistem karşıtı hareketlerin ulusal düzeydeki dışavurumları farklılıkları temsil etse de eşzamanlı olmaları ve bir dalga biçiminde ortaya çıkmaları sistemik baskılara karşı bir tepki olarak gelişmeleri ortaklaştıkları bir düzey olduğunu gösterir.

çıkarmak zor görünebilir. Oysa toplumsal hareketler tarihin başka dönemlerinde de bu tür dalgalar şeklinde yayılmış ve birbirinden bağımsız toplumları etkisi altına almıştır. Immanuel Wallerstein, Giovanni Arrighi ve Terence Hopkins ile birlikte yazdığı Sistem Karşıtı Hareketler kitabında 1848 dalgasında ortaya çıkan toplumsal hareketleri 1968 dalgasıyla karşılaştırır. Her iki dalgada da hareket bir ulusal bağlamdan çıkmasına rağmen eşzamanlı olarak başka ülkelere yayılır ve dünya sisteminde belirleyici olacak toplumsal dönüşümlerin öncüsü olur. Sistem karşı-

tı hareketlerin ulusal düzeydeki dışavurumları farklılıkları temsil etse de eşzamanlı olmaları ve bir dalga biçiminde ortaya çıkmaları sistemik baskılara karşı bir tepki olarak gelişmeleri ortaklaştıkları bir düzey olduğunu gösterir. Bu nedenle bu tür hareketleri izlerken yalnızca ulusal düzeye bağlı kalmamak ve küresel düzeydeki benzerlikleri de göz önüne almak gerekir. Bu analizden yola çıkarak bugünkü toplumsal patlamaların ve protesto dalgalarının coğrafi uzaklıklarına rağmen eşzamanlı olmalarının bir tesadüf olmadığını, tam tersine içinde bulunduğumuz tarihsel bağlamdaki sistemik krizin ekonominin ötesinde siyasi ve sosyal alandaki yansımalarının bir sonucu olduğunu söylemek mümkün.

Bugün neoliberalizmin sermaye birikim sürecini sürekli kılmaya yönelik sunduğu imkanların tüketildiği, buna

karşılık küresel düzeyde sınıfsal ve sosyal eşitsizliğin derinleştiği bir tarihsel bağlam söz konusu. Devlet sınıfları

//

En genel düzeyde eşitsizlik denince ekonomik kaynakların eşitsiz dağıtımından kaynaklanan sınıf eşitsizliği, yoksullar veya alt sınıflar düşünülebilir.

uzlaştırma işlevini, talepleri müzakere etme becerisini ve son olarak tehlikeli sınıfları kontrol etme yetisini kaybetmiş durumda. Siyasi ve ekonomik alandaki kriz farklı derecelerde de olsa dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan halkların gündelik hayatına nüfuz ediyor. Kapitalist sistemin geleceği neoliberalizmin geçici olarak çare olduğu tıkanıklıkla daha büyük belirsizliğe giderken, devletin ve diğer kurumsal yapıların bu belirsizliği çözmeye yönelik reçetelerden yoksun olması kolektif tepkileri daha da keskinleştiriyor.

ÇOKLU KİMLİKLER, ÇOKLU TALEPLER

Görünürde farklı ülkelerdeki protestoların çıkış nedeni ve dile getirdikleri talepler de birbirinden farklı görünüyor. Bu çoklu kimliklerden ve çoklu taleplerden genel bir olgu çıkarmak zor görünse de hepsinin ortak noktası sosyal eşitsizliğin farklı biçimlerini hedef alıyor olması. En genel düzeyde eşitsizlik denince ekonomik kaynakların eşitsiz dağıtımından kaynaklanan sınıf eşitsizliği, yoksullar veya alt sınıflar düşünülebilir. Buradaki çeşitliliği daha iyi anlayabilmek için eşitsizliği ifade etmek için kullandığımız diğer terimlerin neye değindiğini düşünmek gerek. Örneğin dezavantajlı gruplar dediğimizde genel olarak ekonomik ilişkilere ve özellikle işgücü piyasasındaki fırsatlara ulaşmada güçlük çekenleri, örneğin ırk ve etnisite özellikleri nedeniyle ayrımcılığa uğrayanları, yasadışı göçmenleri ya da mültecileri düşünüyoruz. Kırılgan gruplar dediğimizde ise ekonomik kriz anında zarar görmesi, yoksulluğa düşmesi veya sistemin dışına itilmesi daha çok olası olan, özellikle kadın ve çocukları görürüz. Buna karşılık marjinaler olarak nitelenenler, daha çok siyasi yapının merkezine kıyasla çeperinde yer alanlar, siyasi katılım ve karar alma süreçle-

rine etki etme imkânı bulamayanlar, yani azınlıklar, vatandaş olmayanlar gibi dışlananları görürüz. Dolayısıyla bugün

Baskıcı rejimler, polisin yüksek güç kullanımı, devlet şiddetinin yaygın kullanımı kolektif hareketleri baskılar, bir korku ikliminin varlığı ve ifade özgürlüğüne yönelik hukuki güvencelerin eksik olması bireylerin toplumsal hareketlere katılımını engeller. Böyle bir bağlamda eylemsizliği rıza olarak yorumlamak yanlış olur.

dünyanın farklı noktalarında sokaklarda çoklu kimlikleri ve bu kimliklerin farklı taleplerini görmemizin nedeni artan eşitsizliğin herkesi aynı biçimde etkilememesidir.

NEDEN BAZI TOPLUMLAR DAHA TEPKİLİ VE DİĞERLERİ DAHA SESSİZ?

Bütün bu protesto dalgalarına karşılık bazı toplumlarda protesto davranışının daha kısıtlı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sosyal eşitsizliğin çok boyutlu ve çok katmanlı seyrine rağmen neden bazı toplumlar diğerlerine kıyasla daha sessiz-

dir? Bu durum her zaman kitlenin tepkisizliğiyle, umursamazlığıyla ya da durumu kabulüyle açıklanmaz. Bireyler kolektif eylemlere katılırken, örgütler bir protesto davranışını örgütlerken bir takım önkoşulların bulunup bulunmamasına göre hareket ederler. Öncelikle politik faktörler, yani geleneksel protesto seçeneklerinin, parlamenter sistem, demokratik katılım ve ifade özgürlüğünün olup olmaması kitlelerin mobilizasyonunda belirleyici olur. İkinci olarak kitlelerin protesto davranışına katılmasına imkan veren, kolektif eyleme yönelik pratik koşulların varlığı belirleyici olur. Baskıcı rejimler, polisin yüksek güç kullanımı, devlet şiddetinin yaygın kullanımı kolektif hareketleri baskılar, bir korku ikliminin varlığı ve ifade özgürlüğüne yönelik hukuki güvencelerin eksik olması bireylerin toplumsal hareketlere katılımını engeller. Böyle bir bağlamda eylemsizliği rıza olarak yorumlamak yanlış olur. Politik faktörler dışında

bazı toplumsal koşullarda kolektif eylemlerin ve protesto davranışlarının ortaya çıkışını belirler. Bunlardan ilki önceden gelen bir kolektif eylem geleneğinin varlığıdır. Örneğin Latin Amerika ülkelerinden söz ederken kolektif eylemler şaşırtıcı olmaz çünkü sokak siyaseti ve protesto davranışlarının etkinliği tarihsel olarak süreklilik gösterir. İşçi eylemleri dünyanın her yerinde böyle bir tarihsel mirasın ve kurumsal yapının varlığı sayesinde kolektif eyleme daha yatkındır. İkinci bir toplumsal koşul ise başarılı veya başarısız eylemlilik hallerinin sağladığı öğrenme sürecidir. Azerbaycan'da 2011 ve 2013 yıllarında yaşanan protestolar kitleler için bir öğrenme süreci başlatmış ve bugün yaşanan protestolara zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla, herhangi bir toplumda hareketlerin neden çıktığını ve neden çıkmadığını anlamak için siyasal sistemin sunduğu imkanlara, güç kullanımının yapısına ve sosyal yapıdaki dayanışma ya da çatışma unsurlarına bakmak gerekir.

EKONOMİK LİBERALİZM VE POLİTİK LİBERALİZM ÖNLENEMEZ ÇATIŞMASI

Liberalizm, revize edilmiş “neo” liberal haliyle dahi, insanlığa sürdürülebilir bir uygarlık hattı sunma imkanını kaybetmiş durumda. Piyasa artık ulus-devletin düzenleyici, uzlaştırıcı ve meşrulaştırıcı işlevlerine ihtiyaç duymadan kendi çarkını döndürmeye çalışıyor. Piyasadaki üretim-tüketim-birikim-yeniden yatırım döngüsü devletin liberal demokrasi aracılığıyla kitleleri örgütlediği ve kontrol ettiği toplumsal yapıdan bağımsız, kendine ait bir varoluş peşinde. Bu piyasa döngüsü yüzde 1'lik azınlıkla geri kalan yüzde 99 arasındaki uçurumun giderek daha da derinleşmesine yol açıyor. Bugün dünyanın dört bir yanında gözlemlenen protestolar bu döngünün uzun vadede sürdürülebilir olmadığı en önemli işareti. Kitleler için her bir hareket yeni bir öğrenme süreci anlamına geliyor ve bu sayede güçlerinin farkına varıyorlar. Bu nedenle buna benzer protestoların tüm popülist söylemlere, baskıcı devlet politikalarına ve orantısız güç kullanımına rağmen artarak devam edeceği öngörülebilir.

İsyan heyulası!

Bugünün “isyan”ı ile geçen yüzyılın devrimleri arasında iki önemli fark var; geçen yüzyılın devrimleri “hiyerarşik dikey örgütlenme” idi, günümüz isyanları ise “yatay örgütlenme” olarak seyrediyor. Yine geçen yüzyılın devrimleri sınıf mücadelesinin keskinliğinin sonucuydu. Günümüz isyanları ise sınıf mücadelelerinin kapsadığı her türlü farklılığı bünyesinde topladığı halde sınıf mücadelesinin siyasal dinamikleri ile bağıntılı olmanın çok çok uzağında bulunuyor.

EŞREF AVCI

“Avrupa’da bir heyula dolaşıyor, komünizm heyulası!”
Komünist Manifesto’nun en dikkate değer cümlelerinden biridir. Bunu günümüze uyarlarsak, “Dünyada bir heyula dolaşıyor, isyan heyulası!”

Bir kısım “isyan” kolaylıkla denilebilecek bir biçimde ulusal devletler olarak ortaya çıkan yeni egemen sınıflara yem olurken, diğer bir kısım “isyanlar” ise iç savaşlar sonucu oluşan kan deryasında, milliyetçiliğin/ırkçılığın yemi oldu.

Neoliberalizmin yükselişte olduğu 20’nci yüzyılın son çeyreği SSCB’nin başını çektiği Doğu Bloku’nun krizini tetiklemişti. Kriz daha çok dış reel politik dengelerin neoliberal kapitalizm lehine işlediği bir durumun ifadesi olarak ortaya çıkmıştı. Sonuçta SSCB sosyalist bir ülke olmaktan çıkıp rantabl olmayan bir kapitalizme evrildiği için çökmüştü.

Doğu Bloku’nun çöküşü egemen güçlerin yeni bir düşman tanımına

ihtiyaçlarını ortaya çıkarmıştı, ancak merkezi Doğu Bloku olan “isyan” dalgaları yeni düşman tanımını beklemeksizin başlamıştı. Bu çoğunlukla despotik yönetimlerin tükendiği ve alaşağı edilmeyi beklediği tarihsel bir dönüm noktası idi. Aynı zamanda coğrafya halklarının bürokratik devlet mekaniğinden kurtulup kendini “örgütsüz” bir biçimde sokağa attığı ilk eylemlerdi. Büyük çoğunluğu da egemen ulusa karşı milliyetçi isyan niteliklerine büründü. Bir kısım “isyan” kolaylıkla denilebilecek bir biçimde ulusal devletler olarak ortaya çıkan yeni egemen sınıflara yem olurken, diğer bir kısım “isyanlar” ise iç savaşlar sonucu oluşan kan deryasında, milliyetçiliğin/ırkçılığın yemi oldu. Yugoslavya iç savaşı bunun en önemli örneğidir.

Geçen yüzyılın son yılları bu milliyetçi/ırkçı tuzağı ile egemen sınıflara yeni bir ufuk yaratmış oldu. Egemen sınıflar geçtiğimiz günlerde 70’inci yılı kutlanan NATO için bir güzergâh, hedef, düşman yaratma ihtiyacı duyduklarında kuşkusuz bu “isyan” hareketlerinin sisteme

yönelenlerini dikkate alarak “terörizm tehlikesini” yeni amaç olarak belirlemiş ve hegemonik güç olan ABD’nin de, anti-komünizm sonrası isyanlara rengini verecek

Toplumun, devletin ideolojik yönelimlerinin doğal sonucu olarak korkuyla yüzleşmek yerine onu gömen, üstünü kapatan ve bir ölçüde hedefi bozan bir bilinç haline evrilmesi ortaya çıkacak” itiraz” halinin de, “isyan” halinin de hedefsizliğini belirlemiştir.

kavramı da, elde etmiş oluyordu.

Doğu Bloku’nun tükenmiş statükosunun neredeyse domino taşları denli hızlı ve art arda yıkımından kitlelerin biriken basıncını emen milliyetçilik rüzgârının nemalanmasının kuşkusuz bürokratik aygıtların toplumları “hedefsiz”, “örgütsüz”, “dayanışmasız” hale getirmesinin çok önemli payı vardı. Bu özelliklerin yıkıma uğratıldığı toplulukların egemen sınıfları,

korkuyu merkeze alan yönetme aparatları sonucu ırkçılığın, milliyetçiliğin, dinciliğin türlü versiyonlarını büyüterek kişiliksiz yığınlar yaratmışlardır. Bu tür toplulukları yöneten egemen sınıfların toplumda yarattıkları haletiruhiye, korkuyu gündelik yaşamın vazgeçilmez modeli haline getirmek olmuştur. Toplumun, devletin ideolojik yönelimlerinin doğal sonucu olarak korkuyla yüzleşmek yerine onu gömen, üstünü kapatan ve bir ölçüde hedefi bozan bir bilinç haline evrilmesi ortaya çıkacak” itiraz” halinin de, “isyan” halinin de hedefsizliğini belirlemiştir.

1990’lar bir ölçüde böyle bir dünya idi. Kimine “Ulusal kurtuluş kahramanları” kimine ise “terörist” yaftası yapıştırarak egemen sınıflar meşreplerine uygun “Yeni Dünya Düzenlerini” kura geldiler. Ancak 90’ların sonu kapitalizmin kaderi olan yeni bir kriz dalgasını ortaya çıkardığında isyan bu kez küresel ölçekte kendini ezilenler lehine yeni bir bilinç ve yeni bir mevzi elde ederek kapitalizmin merkezlerinde sesini duyurdu. Davos, Dün-

ya Bankası, Bilderberg vb. egemen sınıfların oluşturduğu uluslararası oluşumlar zorunlu olarak ezilenlerin “isyan” dalgalarının geliştiği bu yıllarda önlem almanın kaçınılmaz hale geldiğini görüyor ve “yoksul ülkelerin borçlarının” silinmesi vb. talepleri tartışır gözüyorlardı.

SSCB özelinde yaşanan sosyalist deneylerin hayal kırıklığı ile sonuçlanmasının yanında kapitalist blokun ezilenler nezdinde komünizmi, sosyalizmi öcüleştirme çabalarındaki başarıları, bahsi geçen “isyan” alanlarında komünistlerin- sosyalistlerin örgütlülükleri, örgütsüzlüğün sıradan bileşenlerine dönüşünün konjonktürel sonucu idi.

Neoliberal dalgaya karşı çıkışlar önce milliyetçi hezeyanlar ile önlenmeye çalışılmış olsa da, tarihsel olarak kapitalizmin renkten renge girme hali ezilenlerin yaşam standartları ile test edildiğinden Neoliberalizmin de kapitalizm olduğu çok geçmeden ezilenlerce keşfedilmiş oluyordu. 90’ların sonundaki “isyan” dalgasının en önemli yanı kuşkusuz “yatay örgütlülük” denilen mefhum ile “dikey örgütlenmenin” boşa çıkarılması çabasıdır. SSCB özelinde yaşanan sosyalist deney-

lerin hayal kırıklığı ile sonuçlanmasının yanında kapitalist blokun ezilenler nezdinde komünizmi, sosyalizmi öcüleştirme çabalarındaki başarıları, bahsi geçen “isyan” alanlarında komünistlerin- sosyalistlerin örgütlülükleri, örgütsüzlüğün sıradan bileşenlerine dönüşünün konjonktürel sonucu idi. Yine de bu haliyle bile “isyan” egemen sınıflar için tehlikeli olmuştur/olacaktır da. Ezilen sınıfların “isyanı”, yıkıcıdır. Egemen sınıflar bu yıkımın içinde olmayı istemezler kuşkusuz.

ABD ve destekçileri 11 Eylül 2001’deki operasyon ile yeni yüzyılın kaderini çizmeye karar vererek ezilenlere karşı muazzam bir saldırı dalgası başlattılar. “İşgallere” başlayıp, “isyanların” önünü almaya çalıştılar. Bu süreç ABD ve diğer emperyal güçlerin SSCB’nin Afganistan işgaline karşı büyütüp besledikleri, siyasal İslam’ın sahne

almasıyla eşzamanlı yürüdü. Afganistan, Irak işgalleriyle ve özellikle bu iki ülke halklarına uyguladıkları kırım ile yeni çağa benzersiz suçlar işleyerek adım attılar. Ve her bir kapitalist emperyalist devlet, muazzam etkileri olan anti terör yasalarıyla toplumsal muhalefetin önünü almak adına birbirleriyle yarışa girdiler. Hedefte “siyasal İslam” olsa da, aslında o, “kapitalizmin ilkel kültürel kodlaması” ve yine onun devamından başka bir şey değildi. Neoliberal krizin isyana yol açmaması için ortaya çıkarılan, büyütülen ve hep kontrol altında bulunan kapitalizmin korku nesnesi idi.

Genel olarak siyasal dinler ve özelde siyasal İslam tarihi boyunca mazlumun, ezilenlerin yanında yer almamıştır. Neredeyse her dönem egemen sınıflar için kullanışlı bir aparat olmuş ve bunda herhangi bir sıkıntı da duymamıştır. Tarihsel ortaya çıkışı ona bu özelliğini de vermiştir, ezilenler egemen sınıflara karşı isyan ederken siyasal İslam egemenlerin yanında, yöresinde, civarında olmuştur. Ortaya çıktığı 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı'nda gerek İngiliz ve gerekse diğer emperyalist güçler ile olan ittifakları ve sonrasında bayrağı devralan ABD ile olan yoğun mesailerini onların Afganistan ve Irak'ta ve dahi dünyanın birçok yerinde deyim uygunsuz çocuklarının türediği alanlar olmuştur. El Kaide'sinden, İŞİD'ine kadar türlü versiyonları olan siyasal İslam bileşenlerinin toplumsal muhalefetin milliyetçiliğinin eksik kaldığı her yerde ümmetçi bir alaşım olarak devreye sokulduğuna defalarca tanıklık ettik.

Ancak insanlığın hafızası bir şekilde krize, aşağılanmaya, hor görülmeye, onursuzluğa karşı “isyan”ı yeniden hatırlatır. Bütün engellemelere, korku ile önlemlere rağmen bu durum tarihsel çoklu isyan örnekleriyle sabittir. Kendi kontrollerinden çıkan “isyan”, yedekledikleri Arap Baharı şimdi egemen sınıfların konforunu kışa çevirme emareleri ile doludur. Irak, Lübnan, Şili, Hong Kong, Fransa, İran, Sudan, Mısır, Suriye, Haiti, Endonezya, Bolivya,

Cezayir, İtalya vs. her yer: Doğu Bloku'nun çöküşünün tekil yaşamlarımız için oldukça uzun olsa da, insanlık tarihi için oldukça kısa zaman diliminde birkaç on yıllık zamanda egemen sınıflar için yeniden geçen yüzyılın “ölümcül heyulasının” yaşandığının göstergesidir.

Evet, ortada bir “isyan” dalgası var ve bu egemen sınıfları korkutuyor olsa da, “isyan” edenlerin iktidar hedefinden uzak durmaları, bütünlüklü olarak egemen sınıfların korkusu

Ancak önemli bir fark var, bugünün “isyan”ı ile geçen yüzyılın devrimleri arasında iki önemli fark var; geçen yüzyılın devrimleri “hiyerarşik dikey örgütlenme” idi, günümüz isyanları ise “yatay örgütlenme” olarak seyrediyor. Yine geçen yüzyılın devrimleri sınıf mücadelesinin keskinliğinin sonucuydu. Günümüz isyanları ise sınıf mücadelelerinin kapsadığı her

türlü farklılığı bünyesinde topladığı halde sınıf mücadelesinin siyasal dinamikleri ile bağıntılı olmanın çok çok uzağında bulunuyor. Bu ise iktidar olanakları yerine iktidarı rehabilite etmek üzerine önemli bir dezavantaj yaratmaktadır. Evet, ortada bir “isyan” dalgası var ve bu egemen sınıfları korkutuyor olsa da, “isyan” edenlerin iktidar hedefinden uzak durmaları, bütünlüklü olarak egemen sınıfların korkusu değil, iktidarda bulunan kliklerin korkusu haline geliyor. Ancak, özetle diyebileceğimiz temel nokta; isyanlar iktidarı hedeflemediğinde, onlardan taleplerde bulduklarında siyasal kabiliyetlerini yitiriyorlar. Bu, kuşkusuz iktidardaki egemen sınıf kliğinin iktidarını koruma tarz ve isteğine bağlı olarak da şekillenen bir kabiliyettir.

Her “isyan” yeni bir deneyim ve yeni bir hafıza haline gelirken, kapitalist dünyanın merkezini yani üretim ve bölüşüm tarzını hedeflemeyen “isyanlar” karşı-devrimin güçlenmesini de, sağlıyor. Dolayısıyla toplumsal hafızanın devrimler çağını hatırlamasında yarar var; “Tahrir İsyanı” sonuçları itibariyle Mübarek'i götürüp yerine

getirilen Mursi'ye iktidarı devretti, yeni isyan ise Sisi'yi getirdi ve karşı devrim cephesinin olabildiğince alan kapmasına vesile oldu, Bu durumdan ders çıkaran “Sudan İsyanı” ise İktidardaki Beşir'i indirip onun uzantısı

Sosyalizmi hedeflemeyen “yatay örgütlenmeler” cazibeli olsa da, kapitalist dünyanın tahakkümünü ortadan kaldırmaya henüz hazır değil. Bunun yanında “hiyerarşik dikey örgütlenme” modellerinin de, bir biçimde günün gereklerine uygun olarak değişmesi gerekmektedir.

olan ordu ile zorunlu bir uzlaşma halini aldı. Her bir “isyanın” muhasebesini yapmanın yeri bu yazı değil kuşkusuz. Bu iki örnek söylemek istediklerimiz için yeterlidir.

Tarihsel durum; solun henüz krizini çözemediği, dolayısıyla ezilen sınıflar için alternatif somut bir güç haline gelemediği bir dönemdir. Ezilen sınıfların küresel krize Doğu Bloku'nun çöküşünden beridir verdiği cevabın niteliği “örgütsüzlük” şeklindeki “isyan” modelleridir. Bu sosyalizmin, dile ezilenlerce he-

nüz dökülemediği ancak sosyalist taleplerin irili ufaklı dillendirildiği modeldir, buna karşın “yatay örgütlenme” ile “hiyerarşik olmayan dikey örgütlenme” modellerinin birbirinin alternatifi olmadığı bilakis her iki örgütlenmenin bileşiminin sosyalizmin temel koşulu olduğu kabul edilmelidir.

Ancak sosyalizmi hedeflemeyen “yatay örgütlenmeler” cazibeli olsa da, kapitalist dünyanın tahakkümünü ortadan kaldırmaya henüz hazır değil. Bunun yanında “hiyerarşik dikey örgütlenme” modellerinin de, bir biçimde günün gereklerine uygun olarak değişmesi gerekmektedir. Bu, bürokratik, despot, insan haysiyetiyle uyumlu olmayan “yatay örgütlenme” modellerini dışlayan tarzdan öncelikle vazgeçilmesi ile başlanacak bir değişimdir...

Corbyn'in seçim bozgunu üzerine düşünceler

Milletvekili ve orta-üst düzey parti kadrolarının Corbyn'i devirmek için çok sayıda girişimde bulunması, adeta başarısız olup havlu atmasını isteyen bir tutum sergilemesi Brexit konusundaki kekemeliğin yanında, meclis grubunu ve parti teşkilatını uyum içinde hareket ettirme, programını oluşturup, sunma noktasında gecikmesine neden olmuştur.

ALİ EKBER DOĞAN

Perşembe günü İngiltere’de gün boyu süren genel seçimler sonucunda, Trump’ın İngiltere şubesi lümpen burjuva Boris Johnson’un başında olduğu, iktidardaki

Sonuçların işaret ettiği başka şeyler de var. Corbyn’in sosyalist söylemlerinden rahatsız olan, AB yanlısı sol liberallerin Liberal Demokrat Parti’ye kayması (yüzde 4), daha sağ yüzde 1,5-2’lik kesimin de Johnson liderliğindeki milliyetçi cepheye yönelmesi...” Bu satırların sonunda öfkeli bir cümle daha vardı ama onu makaslıyorum.

Muhafazakar Parti oylarını arttırarak tek başına iktidar kuracak sandalye sayısının açık ara üstünde bir çoğunluğa ulaştı. Birkaç yıldır, Jeremy Corbyn’le etrafındaki yeni kuşak aktivist-entelektüel ağı Momentum’un İşçi Partisi (İP)’ni sola çekme çabasını gıptayla izleyen, dersler çıkarmaya çalışan biri olarak derin bir hayal kırıklığı yaşadım. Bunu en fazla Gezi isyanı sonrası yapılan ve AKP’nin zaferle çıktığı 30 Mart 2014 yerel seçimleri ardından yaşadığım hayal kırıklığıyla karşılaştırabilirim.

İngiltere’deki seçmenlerin çoğunluğunun; savaş-emperyalizm karşıtı, sınıfsal-cinsel-türsel anlamlarda eşitlikçi bir çizgiye değil, daha burjuva, ayrımcı ve çevre düşmanı kaba-saba lümpen bir politikacıya oy vermesi bir yana, iki yıl önceki seçimlerde Corbyn’in partisine oy verenlerin dörtte biri de başka partilere kayd. Böyle bir noktada, durum bu kadar berbat gözükürken bazı arkadaşlarımla şunları paylaştım: “En köklü ve güçlü partiden de gelseniz, toplumun çoğunluğu için daha fazla refah vaat eden bir programa da sahip olsanız, arkanızda seferber olmuş geniş bir genç-egitimli-yetenekli prekar-ya kitlesi de olsa, toplumlar en kötüsünü yaşamadan ve başka halklara yaşatmadan durmuyorlar... Sonuçların işaret ettiği başka şeyler de var. Corbyn’in sosyalist söylemlerinden rahatsız olan, AB yanlısı sol liberallerin Liberal Demokrat Parti’ye kayması (yüzde 4), daha sağ

yüzde 1,5-2'lik kesimin de Johnson liderliğindeki milliyetçi cepheye yönelmesi..." Bu satırların sonunda öfkeli bir cümle daha vardı ama onu makaslıyorum. Şaşkınlık,

Corbyn'in seçimden sonraki konuşmasında işaret ettiği bir başka belirleyici faktör, 3,5 yıldır süren Brexit tartışması etrafında dönen toplumsal kamplaşmaydı. Corbyn ve etrafındaki anti-neoliberal ekibin: AB'den ayrılma/ayrılmama dualizmini sosyal adaletçi bir birlik perspektifiyle aşma biçimindeki politikasının içerdiği eko-sosyalist çizgi halka anlatılmadı.

hayal kırıklığı ve öfke azalmaya başlayınca bu yazıyı yazmaya başladım. Bunda Corbyn'in seçimin ertesindeki buruk ama gururlu yenilgi-istifa konuşmasının önemli payı vardı.

CORBYN NELER SÖYLEDİ?

Anamuhalefetin başı Jeremy Corbyn sonuçların böyle çıkmasından en başta kendisini, ailesini ve yakın çevresini ağır biçimde karalayan ana akım medyayı sorumlu tuttu. Med-

ya onu aşırı solcu, anti-semit ve terörist dostu olmakla suçluyordu. Sürekli nedamet getirmesini ve Filistin halkı başta olmak üzere ezilen halklara verdiği destekten, anti-emperyalist tutumundan dolayı tekrar tekrar özür dilemesini istiyordu. Bunun yarattığı şeytanlaştırmanın imajını belli ölçüde lekelediği söylenebilirse de bunun eksik bir değerlendirme olduğunu söylemek gerekir.

Elbette söz konusu medya, parçası olduğu ultra-zengin bir finans oligarşinin çıkarlarını korumaya ayarlı ama bu uzun süredir yürürlükte olan bir gerçeklik. Bunun Corbyn liderliğindeki İşçi Partisi'nin iki yıl öncesine göre yüzde 7,8 oy kaybetmesinde o kadar belirleyici olduğu su götürür bir önerme... Corbyn'in seçimden sonraki konuşmasında işaret ettiği bir başka belirleyici faktör, 3,5 yıldır süren Brexit tartışması etrafında dönen toplumsal kamplaşmaydı. Corbyn ve etrafındaki anti-neoliberal

ekibin: AB'den ayrılma/ayrılmama dualizmini sosyal adaletçi bir birlik perspektifiyle aşma biçimindeki politikasının içerdiği eko-sosyalist çizgi halka anlatılmadı.

Nitekim, Brexit kararı da bir ölçüde İngiliz finans oligarşisinin Almanya ve Fransa'yla AB coğrafyasında pazar-üretim rekabeti yapmak yerine, kendi zenginlik, bağlantı ve olanaklarıyla neoliberal siyasayı sürdürerek daha mutlu olacağı vaadinin bir sonucuydu.

DEĞİŞİM MANİFESTOSU'NU KİM, NİYE REDDETTİ?

“Gerçek Değişimin Vakti Geldi!” başlığını taşıyan ve Corbyn'in bu seçim sürecindeki en önemli kazanım olarak kabul ettiği Manifesto; sosyal-siyasal mücadeleler tarihi açısından utangaç bir reformist talepler manzumesi gibi görülebile de dünyanın en zengin beş ülkesinden biri olan İngiltere'nin emperyalist sistemin temel direklerinden biri olduğu düşü-

nüldüğünde, bunun anaakım medya ve sağ ve soldaki burjuva ideologlarının gözünde marjinalleştirilmeyi hak eden radikal bir program olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bunlara bir de sermaye imparatorluğunun çekirdeğini oluşturan finans-kapital oligarşisinin bu tarihsel döl yatağından beslenen İngiliz burjuvazisinin halen Kanada, Avustralya, Hong Kong gibi eski kolonilerinden gelen akarları bulunduğunu, bir çok burjuva-küçük burjuva ailesinin kolonilerle bağlantılara ve sömürgeci geçmişten kalma birikimlere dayanan geniş bir “old-money” ağına dahil olduğu gibi gerçekleri eklediğimizde, Corbyn-İşçi Partisi'nin sol kanadı-Momentum hareketi üçgeninde kotarılan böylesi bir radikal programı reddedecek geniş bir burjuva düzen blokunun varlığını göz ardı etmemek gerekiyor. Nitekim, Brexit kararı da bir ölçüde İngiliz finans oligarşisinin Almanya ve Fransa'yla AB coğrafyasında pazar-üretim rekabeti yapmak yerine, kendi zenginlik, bağlantı ve olanaklarıyla neoliberal siyasayı sürdürerek daha mutlu olacağı vaadinin bir sonucuydu. Tartışmanın yıllardır bir karara bağlanamayışı, sermayenin ve burju-

vazinin buna mesafeli kesimlerinin de var olduğuna işaret etse de, Haziran 2016'da yüzde 51,6'yla kabul edilen böylesi bir vaatti.

Brexit kamplaşmasını henüz gelişme aşamasındayken önleme ve geliştiği momentte onu aşma noktalarında yeterli bir performans sergilenmeyince, seçim sürecinde farklı bir tartışma eksenini kurma çabasının çok da sonuç getirmediğini gösterdi. Bunun önemli bir nedeni, son dört-beş aya kadar Corbyn liderliğinin parti içinde ciddi bir liberal AB'ci muhalefet basıncı altında olmasıdır.

Dolayısıyla, Brexit kamplaşmasını -birazcık Fransızca konuşmayı göze de alarak- sosyal adaletçi bir noktadan aşmayı öneren, bu çerçevede neoliberal yıkıma karşı ekolojist-göçmen-emekçi dostu-barışçı bir değişim programı ortaya koyan Corbyn cephesi yüzde 32,5 civarında bir oy olarak ciddi bir yenilgi yaşadı. İlk kez oy kullanan ya da yeni kayıt yaptıran seçmenler bir yana bırakılırsa, İP seçmenlerinin

önemli bir kısmı AB'de kalma yanlısı ya da karşıtı partilere kaydı. Bunun sonucu olarak da AB'den çıkıp, kendi emperyalist birikimleriyle neoliberalizme devam diyen yeni bir otoriter milliyetçi cephe iktidarı doğdu. Nigel Farage'nin aşırı sağ Brexit Partisi'nin dar bölge seçim sistemine uygun biçimde birçok bölgede Muhafazakar Parti'nin adaylarına destek vermesinin de bu sonuçta önemli payı olduğu belirtiliyor.

CORBYN CEPHESİNİN YETMEZLİĞİ

Sonuçta, seçmenlerinin önemli bir kısmını iki yıl içinde, Brexit kamplaşmasının milliyetçi-liberal iki tarafına da kaptırmış olmak dikkate alınması gereken birtakım sorunların varlığına işaret ediyor. Brexit kamplaşmasını henüz gelişme aşamasındayken önleme ve geliştiği momentte onu aşma noktalarında yeterli bir performans

sergilenmeyince, seçim sürecinde farklı bir tartışma eksenini kurma çabasının çok da sonuç getirmediğini gösterdi. Bunun önemli bir nedeni, son dört-beş aya kadar

Bunun yanında, Corbyn'in Momentum'un genç enerjisini yeterince değerlendirecek bir örgütsel yenilenmeye yönelmemesi, genç aktivist-entelektüel kapasite ve enerjinin dışsal destek durumunda kalmaya devam etmesinin de ciddi biçimde eleştirilmesi gerekiyor.

Corbyn liderliğinin parti içinde ciddi bir liberal AB'ci muhalefet basıncı altında olmasıdır. Milletvekili ve orta-üst düzey parti kadrolarının Corbyn'i devirmek için çok sayıda girişimde bulunması, adeta başarısız olup havlu atmasını isteyen bir tutum sergilemesi Brexit konusundaki kekemeliğin yanında, meclis grubunu ve parti teşkilatını uyum içinde hareket ettirme, programını oluşturup, sunma noktasında gecikmesine neden olmuştur. Yani, Corbyn'in kazara İP'nin başına seçilmesi emekçiler, gençler ve eğitimli prekarya saflarında bir umut

yaratmışsa da partinin düzen-içi unsurlarının sürekli basıncının yarattığı iç çatışmalar, Corbyn saflarında o pozisyonun tutulması için ciddi bir enerji ve zaman kaybına yol açmıştır.

Bunun yanında, Corbyn'in Momentum'un genç enerjisini yeterince değerlendirecek bir örgütsel yenilenmeye yönelmemesi, genç aktivist-entelektüel kapasite ve enerjinin dışsal destek durumunda kalmaya devam etmesinin de ciddi biçimde eleştirilmesi gerekiyor. Bu modern parti formuyla, farklı alanlarda ve çeşitlilikte işlev gören taban hareketlerinin kolektif varoluşunu birlikte örgütlenme konusunda solun son yıllarda sürekli karşısına çıkan ve bir türlü aşamadığı zafiyetle alakalı. Türkiye örneğinden somutlaştıracak olursam, HDK'nın bir türlü hakkıyla örgütlenememesi biçiminde tezahür eden siyasal-toplumsal mücadele araçları ve düzlemlerinin doğru rezonansının kurulamayışı sorunundan bahsediyorum. Ka-

faların daha çok duvara vuracağı bu yetersizlik halinden nerede nasıl çıkılacak belli değil. Diğer partilerin ekmeğine yağ süren bu iç çatışmalar ve yetersizliklerin bize bir defa daha gösterdiği şey; burjuvazinin neoliberalizmle katmerli dramlar yaratan sürekli olağanüstü halini iptal edecek büyük bir toplumsal alt-üst oluş yaşanmadan, özyönetim araçlarıyla taçlandırılmadan, siyasi örgüt-taban örgütleri ilişkisi dinamik ve değişken araçlarla ve yatay biçimde kurulmadan salt doğru aday, program ve canlı bir seçim kampanyasıyla başarılı olmanın mümkün olmadığıdır.

Böyle bir tablo içinde, İP'nin oy düşüşünü Corbyn'in 70 model ideolojiyle 80 model işçi sınıfını arayan eski kafalı bir siyasetçi olmasına bağlayıp, seçim manifestosunun Johnson'unkinden daha tatsız-tuzsuz olduğunu söyleyen Aydın Selcen imzalı yazıya dair de bir şey söylemek istiyorum. Elbette Corbyn ve ekibinin eleştiriyi hak eden yetersizlikleri var ama gerekçesi ortaya konmadan sarf edilen bu tarz pejoratif değersel ifadelerin buradaki örnekte hiç bir geçerliliği yok. Öncelikle "anlaşmasız Brexitçi", bugüne kadarki en sağcı, milliyetçi-sermaye borazanı Muhafazakar Parti Başkanı Boris Johnson bu seçimde hangi yepyeni sözü söylemiş de oyunu arttırmış diye sormak gerekiyor. Bunun arkasına da Selcen'in yazısının başka bir yerindeki "Oy verme görüntülerine bakılırsa 35 yaş sınırına dek seçmen İşçi Partisi'ne, 35 yaştan itibaren giderek artan oranda Muhafazakâr Parti'ye teveccüh gösteriyor" sözlerinin kimin eski kafalılığı, kimin yeniliği temsil ettiğini göstermiyor mu diye bir başka soruyu eklemek gerekiyor. Corbyn ekibinin manifestosu genel yurttaşlık geliri, yeşil sanayi devrimi, nitelikli sağlık sistemi, anti-ırkçı göç siyaseti gibi vaatlerle eğitilmiş, güvenceli işlerden yoksun ya da iş bulamayan beyaz yakalı genç emekçilere, yani prekaryaya hitap etti ve sonucunu belli ölçüde aldı ama bu genç kesimin kendi içinde çok parçalı ve örgütlenmeye gelme deneyiminin sınırlı olduğu gerçeğiyle de acı biçimde karşılaştı. Bu arada, partinin

geleneksel oy deposu orta kuzey ve doğu bölgelerinde Brexitçi partilere, diğer bölgelerde de AB yanlısı liberal demokratlara ciddi oy kaymaları yaşandı. Ancak yeni tehlikeli sınıfa dönük ve onlarla birlikte geliştirilen bu hamlenin değerli bir çaba olduğunu düşünüyorum.

Genç prekarya imdat frenini çekmeye çalışsa da bunak sermayenin makinistin kafasına doğrulttuğu silahlar hükmünü icra etmeye devam ediyor. Tren yok oluşa doğru hızlanarak ilerliyor.

DİRENİŞ SÜRSE DE YOK OLUŞ TRENİ YOLUNA DEVAM EDİYOR

Bugün Corbyn gibi sosyalist ve anti-empyralist kimliğiyle tanınmış “radikal” bir figürün beş yıldır İP’nin başında kalmasını sağlayan, kimi açılardan 68 hareketiyle benzerlikler arz eden ciddi bir neoliberal kapitalizm karşıtı ve ekolojist sosyal hareketlilik yaşanıyor. Ekolojik yıkıma karşı ciddi

bir politizasyon içinde eylemlilikler yürüten önemli bir gençlik kuşağı açığa çıkmış durumda. Ortaokul öğrencilerinin başlattığı Fridays for Future (Gelecek için Cumalar) hareketi, Extinction Rebellion (Yok Oluş İsyanı)’la üniversitelilere ve beyaz yakalı prekaryaya sıçramış durumda. İngiltere Almanya’yla birlikte bu hareketlerin en canlı olduğu ülkelerden biri. Bunların önemli bir kısmı İngiltere’de Corbyn’e destek veriyor, ABD’de demokratik sosyalist aday Bernie Sanders’i destekliyor, kooperatif, dayanışma ağları benzeri müşterekleşme zeminleri geliştiriyor. Bununla birlikte, iş sandığı seçimlere geldiğinde, seçilenler aşırı sağa da göz kırpan politikacılar oluyor. İyiye kötüye gidiş olasılıklarının pek çok konuda birbirine çok yakın olduğu özel bir tarihsel kırılma momentinden geçiyoruz ve bolluk yaratan koşulları kapitalist örgütlenmeyle sürdürme inadı insan türünün yok olacağı bir ekolojik krize neo-faşist bir şiddet dalgasıyla giden bir trendeyiz. Genç prekarya imdat frenini çekmeye çalışsa da bunak sermayenin makinistin kafasına doğrulttuğu silahlar hükmünü icra etmeye devam ediyor.

Tren yok oluŖa doğru hızlanarak ilerliyor.

SOSYALİZM ESKİDE KALMIŞ BİR UMACI DEĞİLDİR

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinden SSCB'nin yıkılıŖına dek, sosyalist dendiğinde Yunanistan-İtalya-Fransa-İspanya hattında kapitalizmin ıslah edilmesi gerektiğini

savunan ama devrimi istemeyen partiler anlaşılıyordu. Bugünün post-Sovyetik neoliberal dünyasında kavramın bambaŖka anlamlarla yüklenerek bir umacıya dönüŖtürüldüđünü görüyoruz. Bu anlamda, son olarak medyanın Corbyn'e en fazla saldırdığı noktanın sosyalist kimliği olması üzerine bir Ŗeyler söylemek istiyorum. Bu konudaki anti-propagandanın ne ölçüde işe yaradığı ölçüldü mü bilmiyorum ama ekolojik ve sınıfsal yıkım politikalarına, yükselen ırkçılığa karşı mücadele arzusu gösteren saflarda

Bu durum yalnızca İngiltere'yle de sınırlı değil, Almanya'da da Türkiye'de de böyle bir gerçeklik var. Sosyalizm; Sovyetler Birliği'nden, Marx-Engels'den önce, kapitalist sistemi geriye ya da ileriye doğru dönüŖtürerek sosyal eşitsizliklere ve mülksüzleŖtirmeye son vermeyi hedefleyen zanaatkar-iŖçilerin baŖlattığı bir dünya tarihsel hareketin adıdır.

dahi sosyalizm sözüne karşı ciddi bir soğukluk söz konusu olduğu anlaşılıyor. Bu durum yalnızca İngiltere'yle de sınırlı değil, Almanya'da da Türkiye'de de böyle bir gerçeklik var. Sosyalizm; Sovyetler Birliği'nden, Marx-Engels'den önce, kapitalist sistemi geriye ya da ileriye doğru dönüŖtürerek sosyal eşitsizliklere ve mülksüzleŖtirmeye son vermeyi hedefleyen zanaatkar-iŖçilerin baŖlattığı bir dünya tarihsel hareketin adıdır. Sosyalizme dair yaygınlaŖan negatif algının, bugünkü sosyal patlamaların düzen deđiŖikliđine evrilmesini ciddi ölçüde sınırlandıran bir faktör olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Ekolojik yıkımı, savaŖları, yoksulluğu, ırkçılığı durdurmaya dönük mücadeleler açısından, kapitalist medeniyetin ötesine geçecek bir praksis faaliyetine yönelmek,

bugün artık üzerinden atlanamaz bir görev haline gelmiştir. Bunun için de insanlığın ismi zaman içinde farklılaşacak olsa bile tarihsel sosyalizmle rezonans içinde bir

Sosyal muhalefetin yeni bölüklerinin sosyalizme dönük söz konusu negatif algısı kırılmadıkça, kendiliğinden patlamaların, örgütsüzlüğün kifayetsizliğiyle sönmüleneceği defalarca kanıtlandı. Hükümetleri devirecek güçleri bile olsa irade koyup düzeni değiştirme ufkundan yoksun patlamaların ardından, neoliberal kapitalizm aşırı sağ siyasetlerle galebe çaldı.

ufka sahip olması gerekiyor. Sosyalizmin yeniden itibar kazanması için elbette öncelikle kendisine bu sıfatı yakıştıranların yapması gerekenler var. Bunlardan en önemli iki tanesi: i) mücadele arzusu içindeki sosyal kesimleri, omurgasını yeni prekaryanın oluşturacağı bir kolektif özneliğin (yeni sınıf kardeşleşmesinin) inşasına dahil etmek ve ii) kendini doğa-insan ilişkilerinde ekolojist, cinsiyet özgürlükçü, enternasyonalist ve özyönetimci temellerde yenilemek.

Sosyal muhalefetin yeni bölüklerinin sosyalizme dönük söz konusu negatif algısı kırılmadıkça, kendiliğinden patlamaların, örgütsüzlüğün kifayetsizliğiyle sönmüleneceği defalarca kanıtlandı. Hükümetleri devirecek güçleri bile olsa irade koyup düzeni değiştirme ufkundan yoksun patlamaların ardından, neoliberal kapitalizm aşırı sağ siyasetlerle galebe çaldı. Yeni bir medeniyet ufkuna sahip, onun ışığında stratejiler, dönemsel taktikler geliştirip, onların kararlı takipçisi olacak yeni kolektif irade örüntüleri yaratılmadıkça insanlığın türsel yok oluşa yolculuğu sürececek gibi gözüküyor.

Galip Yalman: Merkez Bankası'nın bağımsızlığını savunanlar neoliberalizmi savunduklarının farkında değil!

Prof. Dr. Galip Yalman: Merkez Bankası ve üst kurullar aracılığı ile piyasayı etkin kılma çabalarının 1990'lardaki ifadesi "düzenleyici devlet" in oluşturulması. Süreç içerisinde bu kurgunun ne kadar boş olduğu ortaya çıktı, üst kurullardan bir çırpıda vazgeçildi. Ancak bizde şu var, muhalefet partileri de dahil Merkez Bankası'nın "bağımsızlığı" krizden çıkmanın olmazsa olmazı deniyor. Halbuki, Merkez Bankası'nın bağımsız olması demek, onun neoliberal parametrelere uygun davranması demek.

MÜHDAN SAĞLAM

Türkiye’de ‘döviz krizi’ derinleştiği ölçüde öneri ve tartışmalar yoğunluk kazandı. Daron Acemoğlu’ndan Eric Zürcher’e pek çok isim bu konuda görüş ifade etti. Ancak

Akademik alanda egemen yöntemsel yaklaşımlar açısından bakarsak, derslerde kullandığım terminolojiyle söyleyecek olursam, temelde yöntemsel bireyciliği esas alarak piyasa ekonomisi-devlet ilişkisine yaklaşanlar var.

Türkiye ekonomisinin durumu ele alınırken kapitalist sistemin dönüşümü pek ön planda tutulmuyor. Bu noktadan hareketle, ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Galip Yalman ile kapitalist dönüşümü, Özallı yılları ve Türkiye’nin içinde bulunduğu krizi konuştuk.

Hocam Türkiye dövizle başlayan ekonomik bir kriz yaşıyor ve bu beraberinde hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tartışmalar başlattı. Hatta

uluslararası camiadan Daron Acemoğlu başta olmak üzere bazı isimler Türkiye ekonomisindeki kurumsal yapıya dikkat çekti ve demokrasi ile ekonomi arasında bağ kurdu. Siz bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Evet, böyle bir tartışma var. Aslında bu güncel tartışmaları daha iyi irdeleyebilmek için biraz tarihsel arka plana ve kapitalist dönüşüm tartışmalarına bakmak gerekiyor. Akademik alanda egemen yöntemsel yaklaşımlar açısından bakarsak, derslerde kullandığım terminolojiyle söyleyecek olursam, temelde yöntemsel bireyciliği esas alarak piyasa ekonomisi-devlet ilişkisine yaklaşanlar var. Bunun örneklerine iktisat, siyaset bilimi, sosyoloji gibi yerleşik disiplinlerdeki çalışmalarda rastladığımız gibi, 1970’lerde dünya ekonomisindeki uzun süreli krizden çıkış sürecinde yeniden gündeme gelen ve klasik siyasal iktisat yaklaşımını yeniden canlandırma çabasındaki çalışmalarda da görebiliriz.

Daron Acemoğlu’nun içinde olduğu

‘Kurumsalcılar’ durumu nasıl ele alıyor?

Yöntemsel bireyciliği reddeden ve reddetmeyen alt dalları, versiyonları olmakla birlikte, ortak bir özellik olarak

“kurum”ları temel analiz birimi olarak ele alan, bu nedenle de Kurumsalçı diye ifade edilen bir yaklaşım var.

Son 40 yıllık süreçte, IMF, Dünya Bankası, OECD vb. örgütlerin politika önerilerini şekillendirmekte, belirttiğim bu iki ana akımın temsilcilerinin çok etkin olduklarını gözlemek mümkün. Yöntemsel farklılıklar olsa da, devlet-piyasa ilişkilerinin yeniden kurgulanması yolu ile kapitalist sistemin reforma tabi tutulması, bu yaklaşımların ortak noktası. Amaç, kapitalist sistemi, yaşanan krizlerin üstesinden gelerek düze çıkarmak.

Yani bu iki yaklaşımın da kapitalizme alternatif bir sistem arayışı yok diyebilir miyiz?

Evet kapitalizm veri ama bu çerçevede uygulanacak stratejiler ve politika önerileri konusunda çok ciddi ayrışmalar söz konusu. Bu bağlamda, eleştirel siyasal iktisat geleneğinden uzak durmakla birlikte, neoliberal politikaları ciddi biçimde eleştiren ve kurumsalçı olarak tanımlanabilecek bir kesim de var. Benzer biçimde, kapitalizmin geleceği açısından küreselleşmeye o kadar olumlu rol atfetmenin doğru olmadığını savunan Kurumsalçılar da var. Türkiye’de de bunların izdüşümlerini izlemek mümkün. Biraz önce belirttim, 1970’lerdeki krizden çıkış arayışları bağlamında, siyasal iktisadın yeniden revaç bulması çarpıcı bir gelişme, özellikle ana akım iktisat açısından. Pozitivizmin bizi mahkum ettiği iktisat, siyaset, sosyoloji vb. disiplinler ayrımlarının aşılması gerektiği, eleştirel siyasal iktisat geleneğine bağlı bilim insanlarının öteden beri vurguladığı bir zorunluluktur. Ancak, yöntemsel bireyci ya da kurumsalçı yaklaşımlar açısından siyasal iktisat, kapitalizmin karşılaştığı sorunları aşmak için başvurulan bir araçken, eleştirel siyasal iktisat açısından temel mesele kapitalizmi dönüştürmek olmaya

devam etmektedir. Genel olarak, bu çerçeveyi hatırla tutarak konuşmak lazım. Medyada yapılan tartışmaları değerlendirmek için de bu arka planı hatırlamak gerekiyor.

İki husus dikkate değer biçimde öne çıkıyor. Birincisi, 1980'lerden itibaren toplumsal sınıfların gündemden, sadece siyasal olarak değil, akademik çalışmalar açısından da büyük ölçüde düşürüldüğü bir süreç başlıyor. Çarpıcı diğer husus ise, buna paralel olarak piyasa ekonomisi ve sivil toplumun, kapitalist düzenin temel taşları olarak, deyim yerindeyse, yeniden piyasaya sürülmesi oldu.

1980'lerde kapitalist dönüşüm hem kuramlarda hem akademide bir disiplinler tartışması başlattı değil mi?

Buradan bakıldığında, iki husus dikkate değer biçimde öne çıkıyor. Birincisi, 1980'lerden itibaren toplumsal sınıfların gündemden, sadece siyasal olarak değil, akademik çalışmalar açısından da büyük ölçüde düşürüldüğü bir süreç başlıyor. Çarpıcı diğer

husus ise, buna paralel olarak piyasa ekonomisi ve sivil toplumun, kapitalist düzenin temel taşları olarak, deyim yerindeyse, yeniden piyasaya sürülmesi oldu. Aynı zamanda, olmazsa olmaz haline gelen başka bir şey oldu. Herkes devleti önemsemeye başladı ve yukarıda belirttiğim egemen yaklaşımlar bağlamında devlet kuramı geliştirme girişimleri yaygınlaştı. Devletin nasıl sorunsallaştırılacağı, nasıl çözümleneceği meselesi önem kazandı. Piyasanın konumu, müdahalenin azaltılması, ortadan kaldırılması ya da piyasaya müdahalesinin olumlu sonuçlar vermesi açısından gerekli olduğuna dönük çeşitlileriyle beraber, tartışmaların odak noktalarından biri devlet oldu.

Peki bu iki dinamik Kurumsalcıları nasıl etkiledi?

Bu durum, Kurumsalcı yaklaşıma, tartışmalara politika önerileri geliştirerek katkı yapmak açısından bulunmaz bir fırsat yarattı. Hep anlamaya çalıştıkları şu, ekonomik gelişme sürecini ve ortaya çıkardığı tarihsel plandaki farklılıkları nasıl açıklayacağız? Dönüp dolaşp hepsinin

değilse de çoğunun kabul ettiği şey, bunu açıklamak için bir devlet kuramına ihtiyaç duydukları. Douglass North gibi İktisat dalında Nobel kazanmış birisinin, gerekli olduğunu söylemekle birlikte itiraf ettiği şeyse, bu ihtiyacı gidermekten henüz çok uzak oldukları. Rasyonel birey davranışlarını çözümleyen yöntem bireycilikle bunu yapmak mümkün olmuyorsa, farklılıkları açıklamak için neye ihtiyaç var: Kurumlara.

Kurumsalcılar devleti de buradan mı ele aldılar?

Kurumsalcılar için açıklayıcı unsur kurum. O kurumun biraz üstünü kazırsak karşımıza yine devlet olarak çıkıyor. Peki devlet nedir, diye sorduğumuzda cevabı belli: Bir kurumlar bütünü. Böylece, ekonomik gelişme süreçlerinin anlaşılması ve karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendirilmesi açısından devlet olmazsa olmaz bir unsur haline geldi. Yani iyisiyle kötüsüyle, yerin dibine batırma için de, başarı örneklerini açıklamak için de devlet. Peki ama A ülkesindeki kurumlar şu tür pozitif sonuçlar veriyor, B ülkesindeki kurumlar şu tür negatif sonuçlar veriyor, dendiği zaman, gerçekten bir açıklama yapılmış mı olunuyor? Zira kurumların temel açıklama birimi olabilmesi için öncelikle kendilerinin açıklanması gerek. Ne var ki, temel bir metodolojik sorunun etrafından dolanılıyor. Yani kullandıkları temel açıklayıcı kategorileri açıklamadan kullanıyorlar. Devlet kuramınız yoksa, onu nasıl temel açıklayıcı olarak kullanıyorsunuz sorusu havada kalıyor. Başka türlü söylersem, devlet sorunsallaştırılmadan, çözümlenmeden, olumlu ve/veya olumsuz gelişmelerden sorumlu unsur haline getiriliyor.

'REJİM DEĞİŞİKLİĞİ BİR DIŞ POLİTİKA ARACI HALİNE GELDİ'

Oysa bunun tam tersi tartışmaların yapıldığı dönemlerde yakın tarihli, burada aslında özne devlet. Ama nesneleştirildiğini görüyoruz. Devletler ortadan kalkıyor iddiaları var, örneğin Hard ve Negri'nin İmparatorluk kitabında olduğu gibi.

Evet, onlar da var. Bir de tabii, 2000'lerin başlarındaki

1930'lar ya da 1970'lerdeki sistemsel krizlerin bir özelliği vardı. 1960 sonrasında moda olan bir deyimle ifade edecek olursak, beraberlerinde paradigma değişikliklerini getiriyorlardı. Bunun özü de, devletin ekonomiyile olan ilişkisinin yeniden teorik olarak tanımlanmasını içeriyordu. 2008 krizinin bu açıdan önemli bir farkı var, bu anlamda bir paradigma değişikliği söz konusu değil.

Anglo-Sakson dünyasının terminolojisiyle, başarısız devlet (failed state ve rogue state) tartışmaları var, hatta yok edilen devletler de var. Parçalanmış, toplumsal bütünlüğü sağlama işlevini yitirmiş, Somali gibi devletler mesele. Ya da bugün için Libya vb. örnekler. Dolayısıyla belli coğrafyalarda devlet diye bir şeyden söz edemez hale geliyorsunuz. Bazen bu belirli bir stratejinin sonucunda da gündeme gelebiliyor; meşrulaştırmak için de, ona bir isim takıldı: Böylece rejim değişikliği (regime change) bir dış politika amacı oldu bazı başka devletler için.

Şimdi, kapitalist sistemin de gelişme evreleri ve farklı ölçeklerde yaşanan krizler var. Dünya kapitalist sistemi içindeki konumları ve jeopolitik parametreleri ile birlikte değerlendirildiğinde, krizlerin farklı coğrafyalarda yaşanış biçimleri ve sonuçları farklılıklar gösterebiliyor. Bu bağlamda, devletlere eğer bir açıklayıcı rol atfedilecekse, bunu sermaye birikim süreçlerinden ve bunların belirlediği sınıflar arası ve sınıf-içi mücadelelerden bağımsız olarak değil, tam tersine bu mücadelelerle şekillenen bir gerçeklik olduğunu saptayarak yapmak gerektiğini vurgulamakta yarar var. Tabii toplumsal sınıfların da verili, değişmeyen kategoriler olmadığını unutmaksızın.

Öte yandan, 1930'lar ya da 1970'lerdeki sistemsel krizlerin bir özelliği vardı. 1960 sonrasında moda olan bir deyimle ifade edecek olursak, beraberlerinde paradigma değişikliklerini getiriyorlardı. Bunun özü de, devletin ekonomiyile olan ilişkisinin yeniden teorik olarak tanım-

lanmasını içeriyordu. 2008 krizinin bu açıdan önemli bir farkı var, bu anlamda bir paradigma değişikliği söz konusu değil. Krizin ilk iki yılında teorik bağlamda belirli bir sorgulama yapılmış olsa da, kriz 2008 öncesi kriz yönetme ve kriz önleme stratejileri ile aşılmaya çalışıldı bugüne kadar. 1980'lerden 2008'e kadar bakıldığında mesele teorik olarak çözümlenmiş, olumsuz özellikleri olan devletler, çeşitli havuç-sopa yöntemleri, yani yapısal uyum paketleri vb. ile yeniden yapılandırılmaya çalışılmakta ki, bu devletler ekonominin gerektirdiği reformları yapacak konuma gelebilirler. Piyasayı kısıtlayan müdahalelerde bulunan bir devletin yerine, piyasa ekonomisinin daha etkin sonuçlar vermesini sağlayıcı pozitif özellikler taşıyan bir devlet. Devleti reformdan geçirme söylemi de buradan geliyor. 1990'lardan itibaren Dünya Bankası'ndan IMF ve OECD, hatta AB'ye çeşitlemelerini görüyoruz.

'SON YILLARDA YAŞANANLAR BİR KRİZ YÖNETME STRATEJİSİ'

Ancak, 2008 sonrasındaki uygulamalar farklı ölçeklerde krizin aşılmasını ve ekonomilerin yeni bir büyüme ve refah patikasına girmesini sağlamaktan uzak kaldıkça, 2008 öncesindeki reçetelerle çözümü, "kurumlar" düzeyinde yapılacak değişimlerde aramak beyhude bir çaba. Dolayısıyla, son yıllarda yaşananların aslında, "kriz yönetme stratejisinin krizi" olarak nitelenmesi gerekiyor. Eleştirel siyasal iktisat perspektifinden meseleye yaklaşanların, krizi giderek neoliberalizmin krizi olarak nitelermeye başlamaları da bunun bir başka ifadesi.

'AB VE IMF'Yİ SAVUNANLAR GEÇERLİLİĞİNİ BÜYÜK ÖLÇÜDE YİTİRMİŞ BİR STRATEJİYİ ÖNERİYOR'

Bizde de, 2000'li yılların başlarındaki, IMF ve AB'ye ilişkin olarak "çifte çıpa" vb. betimlemelerin, bugünlerde saygın Türkiye gözlemcileri tarafından yeniden dile getirilmeye başlanması, meselenin çözümü için, geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiş kriz yönetme stratejisinden başka

bir alternatifin halen düşünülemediğini göstermekte. Kurumsalcı yaklaşım açısından biraz hazin bir durum olsa gerek.

ANAP, 1989 Mart'ında İstanbul ve Ankara'yı kaybetmiş bir parti. Bunun arka planında 1987'de başlayıp 1988'de belirginleşen kriz var. Bunlar unutuluyor, sanki Türkiye 2000'lerin başına gelene kadar "ceberrut devlet" in egemenliğinde. Özalizm unutuldu.

'ÖZAL'I BİTİREN ŞEYİN EKONOMİK KRİZ OLDUĞU UNUTULUYOR'

Türkiye'ye bakıldığında, yapılan analizlerde şöyle gariplikler göze çarpıyor. Bakıyorsunuz bir dönemde müthiş bir Özalizm hayranlığı var. Aynı zamanda, tüm yapılan reformlara karşın, Türkiye'de devletin, ekonomik gelişmenin önündeki başlıca engel olduğu iddiası tekrar edilmekten geri durulmuyor. Bir bakıma, 1980'lerin sonunda yaşanan ve Özalizm'in krizi olarak niteleyebileceğimiz krizin sorumlusu olarak yine devlet gösteriliyor. Halbuki Özal'ı bitiren şey ekonomik kriz.

Unutulmuş olsa da 1988 ciddi bir kriz yılıydı. Bugünkü gibi dolar iniyor çıkıyor, Merkez Bankası müdahale ediyor vb.

Yani bunu hep ANAP üzerinden anlatırlar ancak arka planına girmezler, Özal'ı ve ANAP'ı bitiren kriz diyorsunuz?

Tabii, Özal neden Çankaya'ya çıktı sanıyorsunuz! ANAP, 1989 Mart'ında İstanbul ve Ankara'yı kaybetmiş bir parti. Bunun arka planında 1987'de başlayıp 1988'de belirginleşen kriz var. Bunlar unutuluyor, sanki Türkiye 2000'lerin başına gelene kadar "ceberrut devlet" in egemenliğinde. Özalizm unutuldu. Göklere çıkarılıyordu. "Özal çok güzel işler yaptı ama, teknokrat olmaktan çıkıp politikacıya dönüştü, popülist oldu" gibi açıklamalar yapılageldi. Ne oldu o devlete?

Özal'ın bir iddiası var. 1992'de İzmir'de İktisat Kongresi topluyor ve kendi ifadesiyle "devleti mutasyona uğrattık"

diyor. Hiç kimse bunun üstünde durmuyor. Bunu neoliberal mantıkla söylüyor. Hantal devlet, ceberrut devlet her neyse biz onu dönüştürdük, piyasa ekonomisinin gereklerini yapan bir devlet ortaya çıkardık diyor. Bu bir başarı iddiası.

Türkiye o güne kadarki en ciddi krizini 2000-2001'de yaşıyor. Sorumlu kim, yine devlet. Neden yine devlet, çünkü Kemal Derviş geliyor ve "15 günde 15 reform" söylemi ile hem devletin, hem de ekonominin yeniden yapılandırılması başlıyor.

'1990'LARDAKİ KRİZ UNUTULUYOR VE BAŞARISIZ KOALİSYON DÖNEMLERİ OLARAK ANLATILIYOR'

Benzer bir hesaplaşma sanki 2000'lerde de görüldü. Orada da bir 'Kemalizm ile hesaplaşma' dinamiği üzerinden horlanan kesimlere kucak açtığını iddia eden bir retorik kuruldu?

Bunun garip bir döngüsü var. 1990'ların başındaki Özal öyle bir noktada gidiyor ki Türkiye 1993'te yeni bir krize giriyor. Ancak bu kriz 1988'deki uygulamaların bir yansıması. 1989'da 32 sayılı kararla sermaye hareketlerinin serbest bırakıldığı dönemin ilk krizi. Ardından 1994'te IMF programı... 1990'lı yıllar, bunlar unutulup zayıf koalisyon hükümetlerinin beceriksizlikleri söylemi ile değerlendiriliyor. Özellikle Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye gibi ülkeler, kriz yaşadığında "siz yeterince reform yapmadınız, kurumsal yapılarınızı güçlendirmediniz, finansal piyasalarınızı yeterince derinleştirmediniz" ya da IMF'nin deyimiyle 'ikinci kuşak reformları yapmadınız' gibi suçlamalara maruz kalıyorlar. Bu tabii şu anlama geliyor, neoliberal uygulamalar bir istikrarsızlık nedeni değildir. İstikrarsızlık ülkelerin uyguladıkları yanlış politikalarından kaynaklanır. Diğer bir deyişle, artık yapısal reformların hedefi devletin kendisi oluyor.

2001 krizinin aşılmasında da devlet yine hedefte mi?

Aslında 1998'den itibaren IMF'nin önce gözetimine, sonra denetimine giren Türkiye o güne kadarki en ciddi krizini

2000-2001’de yaşıyor. Sorumlu kim, yine devlet. Neden yine devlet, çünkü Kemal Derviş geliyor ve “15 günde 15 reform” söylemi ile hem devletin, hem de ekonominin yeniden yapılandırılması başlıyor. Bunun unsurları var, finans sektörü reel sektör ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi vb. Kamu borcunun çevrilebilmesi açısından bankalarla kamu maliyesi arasındaki ilişki yeniden yapılandırılıyor. Banka veya finans sermayesi için en kârlı işin hazine bonosu olmaktan çıkarılması hedefleniyor. Büyük ölçüde de başarıyor. Tabii arka planında Kurumsalcıların pek tartışmadığı emek dünyasına ne olduğu da ayrı bir hikaye.

Aynı zaman diliminde, neoliberal Ortodoksiye bağlı kalarak kapitalizmin krizlerini aşamazsınız, bunun bedelleri de her düzeyde ağır olur diye özetlenebilecek bir başka Kurumsalcı damar da oluşuyor. Küreselleşme karşıtı yaklaşımlarda da bunu görmek mümkün. Bu süreç aynı zamanda, IMF’nin itibar kaybının en yüksek olduğu dönem. 2001 krizini Arjantin ve Türkiye eş zamanlı olarak ve IMF stand-by anlaşmalarına bağlı kalarak yaşadı.

1997-1998’deki Asya krizinden çıkış sürecindeki birçok ülke, IMF’ye olan borçlarını en kısa sürede ödeyip, IMF boyunduruğundan çıkma gayreti içinde, kendilerine, dünya ekonomisi içinde yer açma amaçları var. Bunun idealizmden ziyade maddi temelleri var. Çünkü söz konusu dönem kaynakların görece bol olduğu dönem. Ülkeler IMF’ye, alternatif kaynak bulamadıkları ölçüde gitmek zorunda kalıyorlar.

‘DÜNYADA IMF İTİBAR KAYBEDERKEN TÜRKİYE 2008’E KADAR IMF İLE YOLA DEVAM ETTİ’

Türkiye bunu yapmadı mı?

2000’lerde Türkiye ilk krizi aştıktan sonra çok ilginç bir örnek oluşturuyor. 2002-2005 programını, yani son Ecevit Hükümeti’nin Eylül 2002’de yenilediği programı AKP

iktidarı 2005'e kadar sürdürüyor. Ortalıkta ne kriz vardır, ne bir şey. Ancak Erdoğan hükümeti, programı 2005'te

AKP iktidarının 2008'de stand-by bittiği zamanda IMF ile doğrudan bir anlaşmaya gitmemekle, bundan bir siyasi puan toplama çabasının olduğunu gözleyebiliriz. Kriz sürecinde Türkiye'ye dış kaynak girişi olduğu da bir gerçek.

yeniler. 2005-2008 stand-by anlaşması, IMF için ibretlik bir durumdur. Siyasi gerekçelerle stand by yaptığını itiraf eder. "İstikrar için Türkiye ile standby yapılması gerekir" denir. 2007 seçimlerine istikrarla yani mevcut iktidarla gidilmesi için 2005'te standby anlaşması yenilenir.

Benzer bir durum 1996'da Rusya'da Boris Yeltsin'in seçimi kaybetme ihtimaline karşı yapılmıştı. Ancak sanıyorum Türkiye bunun en net örneği oldu.

Tabii bunun başka örnekleri de var. Örneğin 2002'de Brezilya'da Lula seçilmeden önce diğer adaylar IMF'yle stand-by'ı devam edeceklerine söz verdiler. Lula da bunu söyledi. Hatta bu nedenle çok da eleştirildi. Ancak seçildikten sonra Lula 12 ayı dolmadan IMF ile ilişkisini kopardı. N. Kirchner yönetiminde Arjantin ise bambaşka bir yola girdi. 2000'li yıllar en azından 2007-2008'de Amerika'da başlayan krize kadar finans piyasalarında bolluk yılları. Latin Amerika'dan Türkiye'ye isteyen istediği kadar borçlanabiliyordu. Ciddi bir biçimde dış kaynak kullanarak ekonomik büyüme sağlanıyor. İçeride bu kaynakların nasıl kullandığı ayrı bir mesele. A ülkesi B ülkesi farklılıklar gösterebiliyor. AKP iktidarının 2008'de stand-by bittiği zamanda IMF ile doğrudan bir anlaşmaya gitmemekle, bundan bir siyasi puan toplama çabasının olduğunu gözleyebiliriz. Kriz sürecinde Türkiye'ye dış kaynak girişi olduğu da bir gerçek.

'BÜYÜME 2000'LERİN BAŞINDAN İTİBAREN BORCA DAYALI GERÇEKLEŞTİ'

2000'lerde temel hedef haline getirilen bir kavram var büyüme. Türkiye bunun nasıl yapıyor?

Eğer 2008 krizine kadar dış kaynak kullanımına bağlı bir büyüme sağlandıysa, bu kaynakların nasıl kullanıldığı da önemli. “Nitelikli” büyüme gibi kavramlarla tartışmanın anlamı yok, zira bu büyümenin niteliklerini ortaya koyduğunuz takdirde, çok da övünülecek bir tablo ile karşılaştığınızı söylemek zor. Özelleştirmeler ve ona bağlı olarak banka sermayesinin büyük ölçüde yabancı sermayenin kontrolüne girmesi gibi olgular da var, ki bu hâlâ devam ediyor. Ama bir de şu var: Somut saha araştırmalarının ortaya koyduğu gibi otomotiv ve beyaz eşya gibi sektörler gerçekten 2001 sonrası büyük bir dönüşüm yaşıyorlar ve ihracat odaklı bir yapı oluşuyor. Onun temel unsuru da emeğin görece baskı altında tutulduğu bir dinamikte olması.

‘KATMA DEĞERİ DÜŞÜK SANAYİ SORUNUNU AKP DE ÇÖZEMEDİ’

Yani ucuz işgücüyle mi büyüyor?

Nitelikli bir işgücü olsa bile onun baskı altında olduğu bir süreç yaşanıyor. Metal ve beyaz eşya gibi sektörlerde bu çok belirgin bir biçimde yaşanıyor. Ayrıca reel ücretlerin en iyimser bakışla sabit kaldığı bir süreçte büyüme büyük ölçüde, hem özel sektör ağırlıklı dış borca bağımlı ya da borcun itici güç olduğu hem de hane halkı borçlanmasına bağlı bir tüketimin teşvik edildiği bir yapıda gerçekleşiyor. Kaynaklar ne kadar etkin kullanıldı? İstanbul Sanayi Odası’nın 2013’te yayınladığı bir raporda, “sanayisizleşme” tehlikesine karşı acil önlem alınması için çağrı yapıyordu. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın 2011’de yayınladığı, 2011-2014 Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi başlıklı çalışmada da, 2001 sonrası gerçekleşen hızlı büyümeye karşın, küresel ölçekte rekabet gücü beklentilerin altında kalan bir ekonomik yapıdan söz edilmekteydi. Aslında, katma değeri düşük mal üreten bir sanayi yapısı ve bundan kurtulmak gerektiği, 1980’li yıllardan beri, başta sanayi burjuvazisi, çeşitli kesimlerin dile getirdiği bir yakınma. AKP iktidarı da buna bir çözüm getirebilmiş değil.

2000’lerin başından 2010’a kadar olan büyümeyi

AB ile ilişkiler 2005'ten itibaren bozuluyor. Dahası ekonomik gelişmeyi de buna bağlı olarak açıklamak çok kolaycı bir yaklaşım. Dolayısıyla hem dışsal faktörler, dünya ekonomisinde kaynak bolluğu olması ve bizimkiler hariç IMF'nin itibar kaybı, kamu borcunun yapılandırılması noktasında AKP'nin meyveleri sadece toplaması değil, hem emek üzerindeki baskıcı düzenlemeler, hem de özelleştirmelerle artı kaynak yaratmasının imkan sağladığı bir süreç söz konusu.

IMF ve AB ile ilişkiler üstünden açıklayanlar var. Sizce bu açıklama doğru mu?

Özetle, nitelikli büyüme denen olgunun hiç de öyle olmadığını, bu günlerde yeniden öykünüldüğü üzere AB-IMF'nin çifte çıpa terminolojisiyle açıklanacak bir şey olmadığını vurgulamak gerek. Zaten AB ile ilişkiler 2005'ten itibaren bozuluyor. Dahası ekonomik gelişmeyi de buna bağlı olarak açıklamak çok kolaycı bir yaklaşım. Dolayısıyla hem dışsal faktörler, dünya ekonomisinde kaynak bolluğu olması ve bizimkiler hariç IMF'nin itibar kaybı, kamu borcunun yapılandırılması noktasında AKP'nin meyveleri sadece toplaması değil, hem emek üzerindeki baskıcı düzenlemeler, hem de özelleştirmelerle artı kaynak yaratmasının imkan sağladığı bir süreç söz konusu.

'MERKEZ BANKASI'NIN BAĞIMSIZLIĞINI SAVUNANLAR NEOLİBERALİZMİ SAVUNDUKLARININ FARKINDA DEĞİL'

Dolayısıyla 'mesele kurumlardı demek, açıklayıcı olmaktan çok uzak ve yetersiz'. Özal'dan gelen bir anlayışla siyasi otoritenin yaşamayı bir şekilde by pass ederek kaynak dağıtım mekanizmalarını kontrol etmesi diye bir şey var. Bu da yine bize özgü değil. Yürütmenin öne çıkıp yasamanın geri planda kaldığı bir durum. Merkez Bankası ve üst kurullar aracılığı ile piyasayı etkin kılma çabalarının 1990'lardaki ifadesi "düzenleyici devlet" in oluşturulması. Süreç içerisinde bu kurgunun ne kadar boş olduğu ortaya çıktı, üst kurullardan bir çırpıda vazgeçildi. Ancak bizde şu var, muhalefet partileri de dahil Merkez Bankası'nın "bağımsızlığı"

Evet, Arjantin'in bugün yaşadığı kriz öğretici olmaya aday. Türkiye ile beraber beş kırılğan ülkeden birisi Arjantin. Neden Arjantin kırılğan bir ülke? 2002-2015 arasında Arjantin küresel piyasaların yaramaz çocuğu. 2015'te iktidar değişiyor, yaşasın Arjantin finans piyasalarıyla yeniden bütünleşti diye alkışlanıyor. Şimdi durum ne? Arjantin yine krizde.

krizden çıkmanın olmazsa olmazı deniyor. Halbuki, Merkez Bankası'nın bağımsız olması demek, onun neoliberal parametrelere uygun davranması demek. Bunun siyasi rasyoneli olabilir. Ancak insanların ne dediklerini bilmeleri lazım.

Türkiye krizine AB ve IMF çözüm olabilir mi?

Geldiğimiz noktada çifte çıpaya dönelim denmeye başladı. Ancak AB ile ilişkileri yeniden geliştirebilmek için, AB'nin de kendi adına beklentileri var, ama tam üyelik perspektifi olduğunu söylemek pek de kolay değil. Ayrıca IMF'nin böyle bir gücü var mı?

Sanıyorum, Türkiye gibi krizde olan Arjantin'in yaşadığı bu söylediklerinizi destekliyor?

Evet, Arjantin'in bugün yaşadığı kriz öğretici olmaya aday. Türkiye ile beraber beş kırılğan ülkeden birisi Arjantin. Neden Arjantin kırılğan bir ülke? 2002-2015 arasında Arjantin küresel piyasaların yaramaz çocuğu. 2015'te iktidar değişiyor, yaşasın Arjantin finans piyasalarıyla yeniden bütünleşti diye alkışlanıyor. Şimdi durum ne? Arjantin yine krizde. Arjantin pesosu dolar karşısında Mayıs'tan bu yana bize göre, çok daha hızlı biçimde değer kaybediyor, IMF ile anlaşma yapacağını belirtmesine rağmen. Dolayısıyla IMF ile anlaşma yapmanın krize karşı bir güvence olup olmadığını bu koşullarda yeniden tartışmamız da gerekiyor.

'IMF'YLE ANLAŞARAK SORUNU ÇÖZERİZ DEMEK GERÇEKÇİ DEĞİL'

Aslında merak edilen bir konu Arjantin. Arjantin'de neler oluyor?

Arjantin hızla bir değişim geçiriyor. Kirchner iktidarlarında

döviz cinsinden borçlanmasını azaltmış bir ülkeyken, Macri döneminde küresel finansla ve piyasalarla bütünleştiği ölçüde yeniden döviz cinsinden borçlarını artıran

IMF'ye rağmen Arjantin'de kriz büyüyor. Dolayısıyla, IMF ile anlaşırsak meseleyi çözeriz demek de gerçekçi değil. Yukarda değindiğim, kriz yönetme stratejisinin krizi olgusunu doğrulayan gelişmeler yaşanıyor Arjantin'de.

bir ülke haline geliyor. Bunu yaptığı ölçüde ne beklenir? Ne güzel piyasaların güvenini kazandı denmesi gerekir, ama ne oluyor insanlar dolara koşuyorlar. Dolara koştukları ölçüde, rezervler azalıyor. Ciddi anlamda bir sermaye çıkışı başlamış durumda. Latin Amerika'nın tarihsel özelliklerinden birisi yeniden yaşanıyor. Dolara talep artıyor, para değer kaybediyor. Tabii Arjantin'de halk yine sokaklarda IMF'yi protesto ediyor. IMF yeniden itibar kazanıyor iddialarının Arjantin'de olanları dikkate aldığımızda gerçekçi olmadığını söylemek gerekiyor. IMF'ye rağmen

Arjantin'de kriz büyüyor. Dolayısıyla, IMF ile anlaşırsak meseleyi çözeriz demek de gerçekçi değil. Yukarda değindiğim, kriz yönetme stratejisinin krizi olgusunu doğrulayan gelişmeler yaşanıyor Arjantin'de.

Türkiye bu krizi aşmak için ne yapmalı?

Türkiye'ye yönelik tartışmalarda Tayyip Erdoğan'ın zaman içinde ona atfedilen demokrasi önderi ve piyasa ekonomisinin gereklerini yerine getiren siyasetçi kimliğinden giderek uzaklaşmasının, krizin başlıca nedeni olduğu şeklinde bir izlenim yaygın. Bir İslam ülkesinde piyasa ekonomisi ve demokrasiyi bir arada gerçekleştiren bir "istisna" olarak sunulan "Türk modeli"nin simge ismi, bir anda, Trump, Putin, Orban vb. ile birlikte yükselen otoriterleşmenin sembollerinden biri haline gelmiş durumda.

'OTORİTER DEVLET BİÇİMİ 1982'DE GELDİ'

Türkiye'de 1982 Anayasası ile birlikte hayata geçirilen otoriter devlet biçiminin, 16 Nisan 2017 – 24 Haziran 2018 sürecinde gerçekleştirilen rejim değişikliğine kar-

şın, halen geçerli olduğunu hatırlatmakta yarar var. Emek sermaye ilişkileri temelinde, yapılan sermaye lehine düzenlemeler – ki Erdoğan iktidarında da bu katmerlenerek sürdürüldü – bu devlet biçiminin tanımlayıcı omurgasını teşkil etmekte. Bu bağlamda, rejimin otoriterleşmesi ne ifade ediyor? Otoriter bir devlet biçimi ve sınırlı özgürlüklerin olduğu parlamenter rejimden, 12 Eylül Anayasası çerçevesinde bugüne gelirken sadece bir rejim mi değişti, yoksa bu otoriter devlet biçimi, kendi içinde bir deformasyona uğradı mı? Bunları tartışmak gerekiyor. Bu da çok kapsamlı yapısal bir analiz gerektiriyor.

'YAPISAL SORUNLAR TÜRKİYE EKONOMİSİNE HAS DEĞİL'

Yapısal derken bunun Türkiye ekonomisine has olmayan noktaları da var. Türkiye ekonomisinin kaynak dağılım mekanizmalarının nasıl kullandığına bağlı olarak kendine özgü sonuçları elbette var. Ancak bir bütünselliği koruyarak da bakalım. Mevcut koşullarda nasıl bir anti-kriz stratejisi olabilir? Emek dünyasına olan baskıları artırmayacak yumuşak bir geçiş, dolayısıyla bunu hayata geçirecek siyasi özne nasıl oluşur bunu düşünmek lazım. Dolayısıyla ikisi iç içe olmakla beraber, Türkiye'de alternatif bir şekilde krizi aşma mücadelesini ikiye ayırarak düşünmek lazım. Ancak söylediğim gibi ilkini hipotetik olarak düşünmek için bir engel yok.

Erdoğan son dönemde yaşanan ekonomik kriz karşısında bir ikinci bir Kurtuluş Savaşı retoriği kullanıyor. Sizce neden bunu yapıyor?

İşine geliyor. Türkiye gibi ülkelerin sorunları veriyken, krizi tetikleyen unsurları kullanarak, yapısal nedenlerin göz ardı edilmesi için bir fırsat doğduğu düşünülüyor. En azından belki de kendi kitlesinin arkasında durmasını sağlıyor.

Corbyn'in kaybı sol için hezimet değildir

İşçi Partisi'nin neoliberalizmin emeklilik maaşı gibi, ulusal sağlık hizmetleri gibi, parasız üniversite okuma hakkı gibi sosyal devletin her alanına saldırdığı bir dönemde bu konuları gündeme getirmesi, destek bulabilmesi ve sağ partileri de bu politikalara özen göstermeye itmesi çok önemli ve sol siyaset için bir kazanımdır. Ama sonuç olarak yaşadıkları seçim hezimetini sol siyaset için büyük bir kayıp değildir.

ALPER ÇAVUŞOĞLU

Birleşik Krallık 12 Aralık günü yakın tarihinin belki de en önemli seçim günlerinden birini yaşadı. Bu yazıda; referandumun ardından seçime kadar giden yolda yaşananları, tartışmaları ve seçimin sonrasında Birleşik Krallık'ı bekleyen ihtimalleri kısaca incelemeye çalışacağım.

Boris Johnson'un kendinden emin Brexit tavrı, gerekirse "no-deal" yani anlaşmasız Brexit ihtimalini de göze alacağını söylemesi, referandumda ayrılma yönünde oy kullanan ve parlamentodaki tartışmalardan artık sıkılan kitlenin desteklediği bir gözü kara tavidir aslında.

Büyük Britanya'da Avam Kamarası'ndaki Brexit tartışmalarının ve AB ile olan müzakerelerinin başarısızlığa uğramasının ardından Theresa May hükümetinin düşmesi ve Muhafazakar Parti'nin liderliğine Boris Johnson'un gelmesiyle başlayan erken seçim talepleri Ekim ayı sonunda alınan, Aralık ayında bir erken seçim yapılması kararıyla sonuca bağlandı.

Erken seçimin ana sebebi olan Brexit tabii ki, seçim kampanyası dönemi boyunca günde-

min bir numaralı maddesi olmaya devam etti. Erken seçim kararına kadar olan dönemde Muhafazakar Parti'nin Brexit konusunda AB ile yaşadığı anlaşmazlıklar ve hükümet ile AB arasında uzun müzakereler sonucunda üstüne anlaşmaya varılan hususların parlamentodan geçirilememesi onlara güven kaybettirirse de yaşanan lider değişiminin ardından Boris Johnson'un kendinden emin Brexit tavrı, gerekirse "no-deal" yani anlaşmasız Brexit ihtimalini de göze alacağını söylemesi, referandumda ayrılma yönünde oy kullanan ve parlamentodaki tartışmalardan artık sıkılan kitlenin desteklediği bir gözü kara tavidir aslında.

Her ne kadar Muhafazakar Parti'nin Brexit konusundaki sıkışmışlığı seçim dönemine gelirken onların hanesinde eksi puan olarak yazılsa da, İşçi Partisi'nin parti içindeki farklı etken gruplar ve seçmenler nezdindeki karışık durumu nedeniyle içinde bulunduğu halin içinden çıkması iyice zorlaşmıştı. Zaten ilk anketlerde ortaya çıkan düşük oy oranı

da acil durumun varlığını gösteriyordu. Süreci özetlemek gerekirse; Parti, Brexit referandumunu sırasında, Liberal Demokratlar ve Yeşillerle beraber “Remain” yani kalma opsiyonu için propaganda yapmış ancak çok ufak bir farkla da

Ancak iş ve gelecek kaygısındaki geniş bir genç seçmen kitlesine sahip olan İşçi Partisi bir yandan onların AB’de kalma taleplerine de gözünü kapayamazdı. Bu noktada İşçi Partisi Jeremy Corbyn’in başını çektiği bir politika geliştirse de, bu politika partide seçim konusunda izlenen tek politika olmadı.

olsa “Remain” kaybetmişti. Bu süreçte Birleşik Krallık’ta toplum Brexit üzerinden fazlasıyla politize oldu. Ayrılıkçılar ve Birlikçilerin arasında oluşan yarıklık, siyasi partilerden en çok İşçi Partisi’nin iç siyasetini etkiledi. Zira, İşçi Partisi’nin tabanını oluşturan sanayi işçileri, öğrenciler ve alt-orta sınıfın Brexite bakışları çok farklıydı. Perşembe günü seçimin ardından Guardian gazetesi için bir yazı kaleme alan Jeremy Corbyn, özellikle İngiltere ve Galler’in eski sanayi bölgelerinde 40 yılı aşkın süredir, iş imkanlarının azaltıl-

ması ve bölge halkının sefaletle itilmesinin siyasete olan güveni yerle bir ettiğini, böyle bir ortamda Brexit’i bir çıkış yolu olarak gören bu yalnız bırakılmış kitlelerin, İşçi Partisi’nin Brexit politikasındansa, Boris Johnson’un “Get Brexit Done” vaadine (Brexit’i halletme) meylettiğini kabul etti. Ancak iş ve gelecek kaygısındaki geniş bir genç seçmen kitlesine sahip olan İşçi Partisi bir yandan onların AB’de kalma taleplerine de gözünü kapayamazdı. Bu noktada İşçi Partisi Jeremy Corbyn’in başını çektiği bir politika geliştirse de, bu politika partide seçim konusunda izlenen tek politika olmadı.

İşçi Partisi Genel Başkanı Corbyn’in sosyalist gelenekten gelen birisi olarak geçmişte, neoliberalizmin kurumsallaşmasının başat kurumlarından olan AB’ye ve AB’nin getirdiği “Ortak Pazar”’a karşı olan birçok söylemi vardı. Ancak Corbyn, partinin AB konusundaki hassasiyetlerinin farkındaydı ve gerçekçi olmak gerekirse; AB ile yapılan anlaşmaların ortadan kalkmasının, ticaret hacminin azalmasının ve özellikle no-deal Brexit ihtimalinin emekçilerin sırtına yükleneceği-

nin bilincindeydi ve yine ülkedeki çeşitli azınlık gruplarının Brexit'ten payını alacaklarını düşünüyordu. Dolayısıyla, seçime kadar olan süreçte, AB ile yapılacak ve parlamentodan geçirilecek anlaşmayla beraber no-deal'in masada olmadığı, "Remain" in ise yeniden ihtimaller arasına döneceği bir referandumla halka tekrar gitme konusunda bir politika yürüttü İşçi Partisi. Bunun çelişkileri daha ilk anda dikkati çekti. İşçi Partisi önce "Remain" propagandası yaptığı referandumda alt sınıftan İşçi Partisi seçmeninin ayrılma yönünde oy vermesinin önüne geçemedi, daha sonra bu kitleyi Perşembe günü seçimde, referandumda verdikleri oya sahip çıkacağına ve Brexit'i gerçekleştireceğine

Türkiye'den de tanıdık geleceği üzere onları seçimde ayrılma yönünde oy verenlerin verdiği kararın nedenlerini sorgulamak yerine, bu kişilerin eğitim durumları ve yaşları üzerinden demografik yorumlar yapmaya ve hatta bu kişileri "kandırılmışlar" olarak görmezden gelmeye itti. Bu da, İşçi Partisi'nin tabanını oluşturan işçilerin reaksiyon göstermesine sebep oldu.

inandıramadı. Burada iki nedenden bahsedebiliriz: Birincisi İşçi Partisi'nin geçmişinde bu sınıfları çok kez hayal kırıklığına uğratmış olması, ikincisiyse İşçi Partisi'nin içindeki güçlü Remain'ci damar. Bu damar seçim süreci dahil olmak üzere çokça kez Corbyn'in ve parti yönetiminin referandumdan sonra bile Brexit'e doğrudan karşı bir pozisyon almamasını eleştirdi. Remaincilerin referandum sonucunu kabullenememeleri Türkiye'den de tanıdık geleceği üzere onları seçimde ayrılma yönünde oy verenlerin verdiği kararın nedenlerini sorgulamak yerine, bu kişilerin eğitim durumları ve yaşları üzerinden demografik yorumlar yapmaya ve hatta bu kişileri "kandırılmışlar" olarak görmezden gelmeye itti. Bu da, İşçi Partisi'nin tabanını oluşturan işçilerin reaksiyon göstermesine sebep oldu.

Bu noktada değinmek gereken başka bir husus, seçim süreci başlarken Liberal Demokratlar'ın anketlerde Remain destekçilerinin etkisiyle (kimisi İşçi Partili olan destekçiler bunlar) öne çıkmaya ve Remain'in sözcüsü olarak nitelendirmeye

başlaması. İşçi Partisi'nin buna verdiği reaksiyon ise seçime asıl nüvesini veren ve gelecek yıllara aktarılacağını düşündüğüm politika değişimleri oldu. Parti, Jeremy Corbyn ile "For the many, not the few" sloganıyla (Azınlık için değil çoğunluk için) çıktığı yolda, seçim dönemi boyunca gerek no-deal Brexit'in yaratacağı işsizliği ve güvencesizliği gerekse de Ulusal Sağlık Hizmetleri'nin (NHS) özelleştirilmesinin önüne geçmek ve iyileştirilmesini sağlamak, Demiryolları, elektrik-su gibi temel ihtiyaçların kamulaştırılmasını gündeme getirmek gibi politikalar yürüttü. Bu politikalar özellikle çalışanlar, göçmenler ve dünyanın her yerinde gözlemlendiği gibi geleceksizliğe mahkum edilmiş gençler arasında çok konuşuldu, benimsendi. Yine "Green New Deal" politikasıyla, çevre sorunlarına da eğilen İşçi Partisi, bu konuyu da gündemde tutan ve sahiplenen parti konumuna geldi. Bu politikalar da "Remain" üzerinden oy devşirmeye çalışan Liberal Demokratların ve Yeşillerin ilk anketlerde gözüktükleri bir şekilde oy kazanamamasına sebep oldu. Sosyalizm kelimesinin bile büyük bir antipatiye sahip olduğu İngiliz kamuoyunda sosyalist politikalar aylarca konuşuldu ve çok büyük destek aldı. Bu sonuca sadece bu düşünceyi destekleyen anketler üzerinden değil, aynı zamanda Muhafazakar Parti'nin söylemlerinden de ulaşabiliyoruz. Zira seçim dönemi boyunca Muhafazakarlar; özelleştirme yapmayacaklarını, aksine kendilerinin kamu harcamaları konusunda son derece cömert davrandıklarını ve bu konuda İşçi Partisi'nden daha başarılı olduklarını ileri sürdüler. Her ne kadar, bu inandırıcı olmayan bir iddia olsa da, iddialarını kurdukları nokta ve buna dair verdikleri vaatler tam olarak İşçi Partisi'nin istediği sosyal politikalara yönelikti.

Tabii bu sosyal(ist) politikalara, şaşırılmayacak şekilde(!) en büyük tepkiler, İşçi Partisi'nin kendi içinden, Blair ve benzerlerinden geldi. Seçim dönemi boyunca anti-Corbynci bir propaganda yürüten bu kitleler İşçi Partisi'nin ait olduğu sol cenahın sınıfsal karakterini yansıtan politikaları en az rakip partiler kadar fazla eleştirdi.

Seçim boyunca yapılan bir başka tartışma, Jeremy Corbyn'in kendi şahsını da dahil ederek İşçi Partisi'ne yapıştırılmaya çalışan anti-semitizm yaftasıydı. Corbyn'in pek çok kere İsrail devleti karşısında Filistin'i desteklediği açıklamaları, yapı-

lan insan hakları ihlallerine karşı sesini yükselttiği zamanlar oldu, bu doğru. Ancak anti-semitizm tartışmalarının, komik bir şekilde benzerini ABD’de kendisi bir Yahudi olan Sanders hakkında da yapıldığı düşünülürse, gerçekten bir anti-semitist yaklaşımın varlığı şüphelenilmesi gereken bir soru halini

Gerek anti-semitizm yaftası, gerek Corbyn’in geçmişindeki aktivist kimliği, milyarderlerin sahip olduğu medya kuruluşları tarafından sürekli dolaşıma sokularak toplum nezdinde, özellikle Muhafazakar Parti seçmenleri nezdinde, antipati yaratılmaya çalışıldı. Bunda başarılı da olunduğu söylenebilir.

alıyor. İsrail devletinin Filistin’de yaptıklarının eleştirilmesini “Hamas’a selam göndermek” olarak niteleyen bu propaganda sadece İngiltere’de değil, Türkiye’de de bir kısım zevat tarafından dillendirildi. Gerek anti-semitizm yaftası, gerek Corbyn’in geçmişindeki aktivist kimliği, milyarderlerin sahip olduğu medya kuruluşları tarafından sürekli dolaşıma sokularak toplum nezdinde, özellikle Muhafazakar Parti seçmenleri nezdinde, antipati yaratılmaya çalışıldı. Bunda başarılı da olunduğu söylenebilir.

Nitekim Brexit tartışmalarıyla başlayan seçim, İşçi Partisi tarafından sağlık hizmetleri ve daha geniş anlamda sosyal devlet tartışmaları üzerinden farklı bir alana taşınmak istense de ülkenin bir numaralı gündemi ya da belki de kangreni denecek duruma doğrudan bir çözüm bulamaması ve yine sandığı işaret etmesi İşçi Partisi’ne Brexit konusunda olan güveni fazlasıyla düşürdü. Seçimde gündemi oluşturan çeşitli konulara dair yapılan anketlerde seçmenler, Brexit konusunda İşçi Partisi’nin politikalarını inandırıcı bulmazken, ulusal sağlık hizmetleri, çevre ve benzeri meselelerde ezici bir şekilde İşçi Partisi’ni destekledi. Ama Birleşik Krallık’ta yaşayanlar için önem sıralamasında Brexit’in, diğer bütün konulardan farklı olarak yeri sandıkta ortaya çıktı.

Sonuç olarak, İşçi Partisi bu seçimlerde büyük bir hezimete uğradı ve 2017 yılındaki seçimlerde arkasına aldığı rüzgarın büyük bir kısmını kaybetti. Ancak halihazırda kaybedilmiş bir referandumdan arta kalan tartışmaların üzerine inşa

edilen bir seçim sürecinde önemli olan, İşçi Partisi'nin Birleşik Krallık'ta gündeme getirilemeyen, getirilmesi tercih edilmeyen konuları gündeme getirebilmesi ve bunu dinamik bir grassroots hareketiyle (1) mobilize edebilmesiydi. Corbyn döneminde İşçi Partisi'ne katılımlarda (özellikle gençler) patlama yaşandı. Çok da uzak olmayan bir gelecekte Brexit

Çok da uzak olmayan bir gelecekte Brexit tartışmaları bitip bulutlar dağıldığında, yarına dair söyleyecek bir sözü ve programı olan, bunu örgütleyebilecek tek parti bu nedenle İşçi Partisi olarak gözüküyor. Yine de şunu eklemekten geçmemek gerekiyor: İşçi Partisi'nin başarısı ya da başarısızlığı dünyada solun başarısı ya da başarısızlığına dair herhangi bir emare veremez.

tartışmaları bitip bulutlar dağıldığında, yarına dair söyleyecek bir sözü ve programı olan, bunu örgütleyebilecek tek parti bu nedenle İşçi Partisi olarak gözüküyor. Yine de şunu eklemekten geçmemek gerekiyor: İşçi Partisi'nin başarısı ya da başarısızlığı dünyada solun başarısı ya da başarısızlığına dair herhangi bir emare veremez. Çünkü İşçi Partisi, sosyalist Jeremy Corbyn liderliği altında dahi, her ne kadar sosyal adaleti savunan, gelir adaletsizliğini eleştiren ve zenginleri (ayrıcalıklı yüzde 1 diyerek) karşısına alan bir politika yürütse de, kendisini neoliberal düzlem-

de progressive (ilerici), reformist politikalar üreten ve yine aynı düzlemde eşitsizlikleri törpüleme yollarını arayan bir siyasi parti olarak tanımlıyor. Yani doğrudan neoliberalizmin kurumlarını yıkma amacı taşımayan, rahatsızlığı emek sömürsününün bizzat kendisinde değil miktarda (örneğin maaşta) bulan, mülkiyetin kendisine değil mülkiyetin ayrıcalıklı kesimlerin elinde olmasına karşı çıkmakla yetinen bir siyasi parti. Dolayısıyla İşçi Partisi'nin; neoliberalizmin emeklilik maaşı gibi, ulusal sağlık hizmetleri gibi, parasız üniversite okuma hakkı gibi sosyal devletin her alanına saldırdığı bir dönemde bu konuları gündeme getirmesi, destek bulabilmesi ve sağ partileri de bu politikalara özen göstermeye itmesi çok önemli ve sol siyaset için bir kazanımdır. Ama sonuç olarak yaşadıkları seçim hezimetini sol siyaset için büyük bir kayıp değildir.

Brexit'in kaderi, her ne kadar onu çözebileceğini iddia eden Boris Johnson ve Muhafazakar milletvekillerinin eline kalmış olsa da tartışmalar kolay kolay sona erecek gibi görünmüyor. Özellikle Brexit oylamasında yüksek bir oranda "Remain" oyu veren İskoçya'da yeniden alevlenen bağımsızlık referandumu taleplerinin Muhafazakarlar tarafından ciddiye alınmaması, buna karşılık İskoç Ulusal Partisi (SNP)'nin oy oranlarında ve milletvekili sayılarındaki artış, özellikle bu konudaki tartışmanın önümüzdeki günlerde Birleşik Krallık'ta gündemi meşgul edeceğine dair işaretler veriyor. Yine, Kuzey İrlanda'da tarihte ilk kez milliyetçi ve ayrılıkçı partilerin (güneyle birleşmeyi savunanlar), Birleşik Krallıkla birliği savunan DUP'tan fazla milletvekiline sahip olması orada da benzer tartışmaların yaşanacağını gösteriyor. Kuzey İrlanda'daki durumu daha kritik yapan bir başka durum da şu: Seçim öncesinde Avam Kamarası'nda çoğunluğa sahip olmayan Muhafazakarlar, DUP ile bir koalisyon içindeydi. Bu da Kuzey İrlanda özelinde daha çok olsa da, İskoçya ve Galler gibi, İngiltere'den bazı konularda ayrı ajandası olan bölgelerin çekincelerinin Muhafazakarların elini kolunu bağlaması sonucunu doğuruyordu. Şu an Muhafazakarlar'ın DUP'a ihtiyacı yok. Kuzey İrlanda'da da Birlikçiler güç kaybediyor. Bu nedenle Brexit üzerinden bu bölgelerden yükselebilecek ayrılık talepleri, önümüzdeki günlerde gündemde yer alacağı benziyor.

(1) Grassroots hareketleri kitleleri mahalle konseyleri gibi ufak topluluklar şeklinde örgütleyerek yerel, ulusal ve uluslar arası siyasete etki etmelerini sağlamaya çalışan politik hareketler olarak özetlenebilir. Bu hareketlerce TV gibi genele erişen medya araçlarındansa; arama, mail atma ya da yüz yüze konuşma gibi bireye erişmeye çalışan propaganda yöntemleri kullanılır.

‘Yeter artık!’ isyanları

“Yeter artık!”, bir tema, çünkü ekonomik eşitsizlik artık gizlenemeyen bir mekanizmanın (“düzen”), ayrıcalıklılar tarafından, örtülmek gizlenmek şöyle dursun, gözlere sokula sokula, keyfi çıkarıla çıkarıla, ezilenlere nanik yapıla yapıla sürdürülen ürünü. İnsanların şimdiye kadar buna tahammül edebilmeleri garipsenmeli, küresel-kitlesele isyanlarda şaşılacak, sürprizli taraf arayacaksa.

ÜMİT KIVANÇ

Aynı anda dünyanın birçok ülkesinde insanların sokağa dökülmesine şüphesiz tesadüf gözüyle bakamayız. Zaten çeşitli ülkelerin nüfuslarının hatırı sayılır kısmını eyleme yönelten güdülerin, tepkilerin, taleplerin büyük ölçüde benzeştiği görülüyor. Ekonomik eşitsizlik, yolsuzluk ve -genellikle ikisinin birden sebebi veya aracı olarak görülen- iktidar gaspı ve hukuksuzluğun yolaçtığı isyanlarda ortak tema, Ahmet İnsel'in Birikim/Haftalık'taki yazısında işaret ettiği üzere, "yeter artık!": "Aralarındaki önemli farklara rağmen, bu halk hareketlerinin hepsi ortak bir ruh halini ifade ediyor: 'Yeter Artık!'. 2014'te Buteflika'nın yeniden ve dördüncü defa Cezayir cumhurbaşkanlığına aday olmasına karşı başlayan 'Baraka' hareketi, 'yeter artık' sözcüğünü bir muhalefet hareketinin adına dönüştürmüştü. Beş yıl sonra Cezayir'de Buteflika beşinci kez aday olmaya kalkınca, barışçıl halk ayaklanması aynı sloganla rejimi temellerinden çatırdatmaya başladı. Aynı slogan geçtiğimiz günlerde Bolivya'da Evo Morales'in anayasayı ve halk oylaması sonuçlarını çiğneyerek, dördüncü kez başkanlık seçimine aday olmasına karşı da kullanılıyordu. Seçimin birinci turunu, seçim sonuçlarındaki bir puan farkla ve muhtemelen sayım sırasında yapılan son an müdahalesiyle kazanan Morales'in taraftarlarıyla bu duruma isyan edenlerin arasında başlayan sokak çatışmalarında da slogan, 'Evo, Basta!'. Ekvator Ginesi'nde başkan Alpha Conde'nin, anayasal kuralı çiğneyerek üçüncü kez seçilmek için manevralar yapmaya başlamasını protesto eden, ülke nüfusunun (1,2 milyon) belki üçte birini oluşturan göstericiler de başkent Konakri'de Susu dilinde 'Amulanfe!' diye bağırarak yürüyorlar. Amulanfe, yani 'bu artık yürümez!' Çıkan çatışmalarda şimdilik sekiz gösterici öldü. Elbette her ülkenin kendi özneliği içinde kendini ifade ediyor bu Yeter Artık isyanları. Haiti'de yoksulluk; Şili'de Pinochet ve Şikago Çocukları'nın ülkede yarattığı büyük sosyal tahribat ve diktatörlük devrildikten sonra bu tahribatın kurumlaşmasına devam eden hükümetlerin zengin dostu politikaları; Lübnan'da yolsuzluk ve cemaatler dengesine

dayalı siyasal sistemin yarattığı koyu akraba/yandaş kayırmacılığı (nepotizm); Katalunya'da Kastillanların kibir, horgörü ve bürokratik savurganlığı; Cezayir'de petrol

Evet, “yeter artık!”, bir tema, çünkü ekonomik eşitsizlik artık gizlenemeyen bir mekanizmanın (“düzen”), ayrıcalıklılar tarafından, örtülmek gizlenmek şöyle dursun, gözlere sokula sokula, keyfi çıkarıla çıkarıla, ezilenlere nanik yapıla yapıla sürdürülen ürünü. İnsanların şimdiye kadar buna tahammül edebilmeleri garipsenmeli, küresel-kitlesel isyanlarda şaşılacak, sürprizli taraf arayacaksak.

yrıcalıklılar tarafından, örtülmek gizlenmek şöyle dursun, gözlere sokula sokula, keyfi çıkarıla çıkarıla, ezilenlere nanik yapıla yapıla sürdürülen ürünü. İnsanların şimdiye kadar buna tahammül edebilmeleri garipsenmeli, küresel-kitlesel isyanlarda şaşılacak, sürprizli taraf arayacak-sak.

Yolsuzluk da dallı budaklı bir başka tema. Yolsuzluk artık, söylenir söylenmez çağrıştırdığı “yoldan çıkma” bağlamından kopmuş, müesseseleşmiş, başlıbaşına yönetme biçimi haline gelmiş bir olgu. Ve elbette, keyfilikle birarada bulunması elzem ve kaçınılmaz.

Yolsuzluk, hak edilmemiş gelirleri ve topluma ait zen-

gelirlerinin başına çöreklenmiş asker-bürokrat-iş insanı kliğinin on yıllardır devam eden tahakkümü; Irak'ta kukla yönetimlerin yolsuzluk, kayırmacılık ve yağmacılık sarmalı (Irak'ta 2003'ten beri yolsuzluğun toplam maliyetinin dört yüz milyar dolardan biraz fazla, iki yıllık ulusal gelire eşit olduğu tahmin ediliyor)...”

YOLSUZLUK 'MÜESSESESİ'

Evet, “yeter artık!”, bir tema, çünkü ekonomik eşitsizlik artık gizlenemeyen bir mekanizmanın (“düzen”), ay-

ginlikleri iktidar sahiplerinin gayrimeşru servetlerine dönüştürmenin adı değil. Bu aynı zamanda modern vahşî kapitalizmin yönetilişinin bir “yüzü”. Bir ekran

Bir zamanlar egemen sınıf çıkarlarının uzun vadeli garantisi -aynı anda bu garantinin bedeli- olarak kurulan hukuk sistemi giderek ayakbağı haline geliyor.

görüntüsü. Öyle bir görüntü ki, bakıldığında -ki görmek için bakmak da gerekmiyor, âdetâ şehirlerin her yerine konmuş dev ekranlardan kesintisiz yayımlanan mesajdan sözediyoruz- gerisindeki gasp mekanizmasını, buna hükmedenlere bu gücü temin eden iktidar konum ve araçlarını doğrudan hissettirip toplum çoğunluğuna çaresizlik aşılatabiliyor. Yolsuzluk, yoksullara ve dezavantajlı kesimlere inat yapar gibi sürdürülen ve itiraz edilmedikçe genişletilen, de-

rinleştirilen eşitsizlik mekanizmasının üslûbu, bir nevi. Kendi kurallarına bağlı olacağı varsayılan ve propaganda edilen serbest piyasa sisteminin örttüğü yalanın yataktan düşmesi değil bu sadece. Bu yalanın sürdürülebilmesi için iyi kötü uyulan geçerli kuralları bizzat koyan ve koruyanların takmayacağını ilan.

KEYFİLİK VE HUKUKUN AŞINDIRILMASI

Bu da bizi hem güncel vahşî kapitalizmin yönetim tarzının giderek yerleşen aslî özelliği hem de küresel-kitlesele isyanların kaynaklarından biri olan keyfilik meselesine getiriyor. Keyfilik, yasallığın, anayasallığın inkârı. Günümüz kapitalizmi hızla yasallık-anayasallık çerçevelerini parçalamaya doğru evriliyor. Ülkesine göre, ne kadar yetersiz olurlarsa olsunlar, bu çerçeveler içerisinde yurttaşlara mecburen tanınan haklar, keyfince yönetebilme kapasitesinin önünde engel haline geliyor.

Aynı zamanda, “ekonomünün gerekleri” adı altında ambalajlanan egemen sınıf çıkarlarını kısıtlayan, hattâ bazen tehdit eden bir kurumun aşındırılması sürecine tanık

oluyoruz: Bir zamanlar egemen sınıf çıkarlarının uzun vadeli garantisi -aynı anda bu garantinin bedeli- olarak kurulan hukuk sistemi giderek ayakbağı haline geliyor.

Romarc Godin, Medyascope sitesinde yayımlanan yazısında, neoliberalizmin krizinin “üç yüzü”nü sıralıyor: “Ekolojik kriz, toplumsal kriz, demokrasi krizi. Ve şöyle diyor: “Üçü de ekonomik düzenin değişmesini gerektiriyor.” İçinde yaşadığımız ortama yalnız “ekonomik düzen” diyemeyiz elbette. Bu, her şeyiyle bir toplumsal hayat. Nitekim Godin de “bu üç âciliyet ve bu üç talep”in “birbirine derinden bağlı” olduğunu belirtiyor, “toplumsal sorunu ortaya koymak, demokrasi ve ekoloji sorununu ortaya koymaktır” diyor

krizinin “üç yüzü”nü sıralıyor: “Ekolojik kriz, toplumsal kriz, demokrasi krizi. Ve şöyle diyor: “Üçü de ekonomik düzenin değişmesini gerektiriyor.” İçinde yaşadığımız ortama yalnız “ekonomik düzen” diyemeyiz elbette. Bu, her şeyiyle bir toplumsal hayat. Nitekim Godin de “bu üç âciliyet ve bu üç talep”in “birbirine derinden bağlı” olduğunu belirtiyor, “toplumsal sorunu ortaya koymak, demokrasi ve ekoloji sorununu ortaya koymaktır” diyor: “Fakat bu değişim neo-liberalizm ve onun mantığını edinmiş devletler tarafından derinlemesine reddedildiğinden, ihtiyacını ifade etmek için sadece sokak kal-

“Burjuva hukuku” olarak bilinen ve mevcut cinsleri kapitalizm muhaliflerince haklı olarak eleştirilirken gerisinde yatan evrensel insanî gereklilik sorumsuzca küçümsenen sistem, yolsuzluğu meşru faaliyet kanalı, keyfiliği iktidarın ruhu kılmaya yönelmiş egemenlerce kemiriliyor, itibarsızlaştırılıyor, iktidarsızlaştırılıyor. İktidarın hoyratça kullanılmasını dizginleyebilen, muktedirleri denetleyebilen bir bağımsız kuvvet olma potansiyeli hukukun elinden alınıyor.

KRİZİN ÜÇ YÜZÜ

Romarc Godin, Medyascope sitesinde yayımlanan yazısında, neoliberalizmin

Godin, güncel neoliberal kapitalizmin zenginleştikçe daralan egemen kesiminin, arzuladığı “istikrar”ı artık yalnız her şeyin “mallaştığı” piyasa düzeniyle, hele demokrasi içinde ve asgarî hukuk sistemiyle kendini bağlayarak sürdürmeyeceğine, bu yüzden “devlet tarafından savunulan sermaye çıkarlarının neo-faşist ve milliyetçi hareketlerle birleşmesine” tanık olduğumuza işaret ediyor

maktadır öyleyse. Bugün billûrlaşma noktasında olan da budur. Bölgeler uyarınca öncelikler farklı olabilir; ama sorgulama konusu edilen hep aynı sistemdir – küresel neo-liberalizmdir bu. Üstelik, bütün hareketler, içinde demokrasi ve toplum sorununun bulunduğu bir evrimi bazen bilinçli ekolojik kaygılarla beraber yaşarlar. Dolayısıyla her taraftaki itiraz derindir ve ekonomik, toplumsal ve siyasî sistemle ilgilidir.”

Godin, güncel neoliberal kapitalizmin zenginleştikçe daralan egemen kesiminin, arzuladığı “istikrar”ı artık yalnız her şeyin “mallaştığı” piyasa düzeniyle, hele demokrasi içinde ve asgarî hukuk sistemiyle kendini bağlayarak sürdürmeyeceğine, bu yüzden “devlet tarafından savunulan sermaye çıkarlarının neo-faşist ve milliyetçi hareketlerle birleşmesine” tanık olduğumuza işaret ediyor: “İstikrar”, toplumları “askerîleştirerek” sağlanacak. Gazeteciye göre, “bunun laboratuvarı”, Pinochet Şili’siydi: “özgürlüklere kilit vurulmuş fakat yabancı sermayelere tamamen açılmış”tı Şili.

Godin, “tarihin bu geri dönüşü” diye tanımladığı “askerîleştirme” -hukuksuzlaşma, keyfileşme- süreci için, “toplumsal, çevresel ve demokratik bir alternatifin inşası üzerine düşünmenin âciliyetini hatırlatan meş’um bir alâmet olabilir” diyor.

KRİZ ULUSLARARASI, ÇÖZÜM DE ÖYLE OLACAK

Yeni Yaşam'daki yazısında Ayşe Düzkan, tam da bu ihtiyacı hissederek, birçok ülkede birden patlak veren isyan-

Ayşe Düzkan ayrıca, günümüzün eylemsizliğe bahane "umutsuzluk" modasının kofluğunu ortaya koyarak, "Bir kere daha ne yapmalı'yı soracak ve cevabı birlikte bulacağız," diyor. "Geçen sefer tam olmamıştı, bu sefer olacak!"

ların kaynaklarının yanısıra, isyancıların siyasî hedefleri ve örgütlenme tarzları üzerinde duruyor. Düzkan, günümüzün kitlesel hareketlerinde "üretim araçlarının kamusallaşması anlamında bir mülksüzleştirme talebi ya da bu yönde bir slogan görmediğimize" dikkat çekmekle birlikte, "sadece yönetimleri hedef almayan, varolan siyasal sistemi de sorgulayan" bu hareketlerin

temelden ve kapsamlı bir toplumsal değişim talebi doğrultusunda evrilebileceğini öngörüyor.

Olanlara "sosyalistler, komünistler" in konumu açısından da bakan Düzkan, kitlesel protesto eylemlerinin geleceğini şekillendirmede rol oynamak istiyorlarsa, geleneksel sol hareketlerin "komünizmin literatürünün, tarihinin ve tecrübesinin muhafızlığını" veya "neoliberalizmin tahli- lini" yapmakla yetinemeyeceklerine işaret ediyor: "Diğer mücadele alanlarını fark edecek, yeni taktikler, yeni hedefler, yeni bir program geliştirecek bir harekete ve daha önemlisi, küresel doğu ve küresel güney'den yükselecek, bu yeni emek hareketlerini biraraya getirecek yeni bir enternasyonale ihtiyaç var." Ayşe Düzkan ayrıca, günümüzün eylemsizliğe bahane "umutsuzluk" modasının kofluğunu ortaya koyarak, "Bir kere daha ne yapmalı'yı soracak ve cevabı birlikte bulacağız," diyor. "Geçen sefer tam olmamıştı, bu sefer olacak!"

Olur mu? Veya nasıl olacak? Galiba "bu sefer" bunu büyük ölçüde gençler ve kadınlar belirleyecek. Düzkan da

Küresel-kitlesele isyan dalgası, şu anda neoliberalizme, kapitalizme muhalif herkesin bir numaralı ilgi ve tartışma konusu olmalı.

yazısında güncel kitlesele hareketlerde kadınların ne kadar önde olduğuna dikkat çekiyor. Başlıbaşına uzun ve derin mevzu, bunun gerisinde yatan. Ve muhtemelen erkeklerin kadınlara saldırılarının artışıyla aynı gelişmenin bir başka yüzü. Özellikle güç ve iktidar sahibi olabilmek için erkeklerin yoluna sapmamış kadınların dünyayı altüst etmede başrolü oynayacaklarını bundan fena halde ürken erkekler yavaş yavaş görüyor. Toplumun en küçük birimlerinde yaşanan değişim daha görünür, çarpıcı tepkilere (kadın cinayetleri) yolaçıyor.

Gençlerin tepkileriye, bugüne kadar yaşanmamış bir başka insanlık felaketine ışık tutuyor: Bugün eşitsizliğe, hukuksuzluğa karşı sokaklara dökülen gençlerin büyük çoğunluğu yarının işsizleri. Ve eli yalnız eski zanaata yatkın yetişkinler ve emeklilerle birlikte, yarının gereksizleri. Çünkü bir avuç küresel zengin muktedirin surlar ve şatolar ardında süreceği yaşam için onlara ihtiyaç olmayacak. Silahlı muhafızlık işinin pek azı için gerçek insanlar gerekecek. Bu da derin mevzu, buna da ileride hakkıyla ele almak üzere değinip geçmiş olayım.

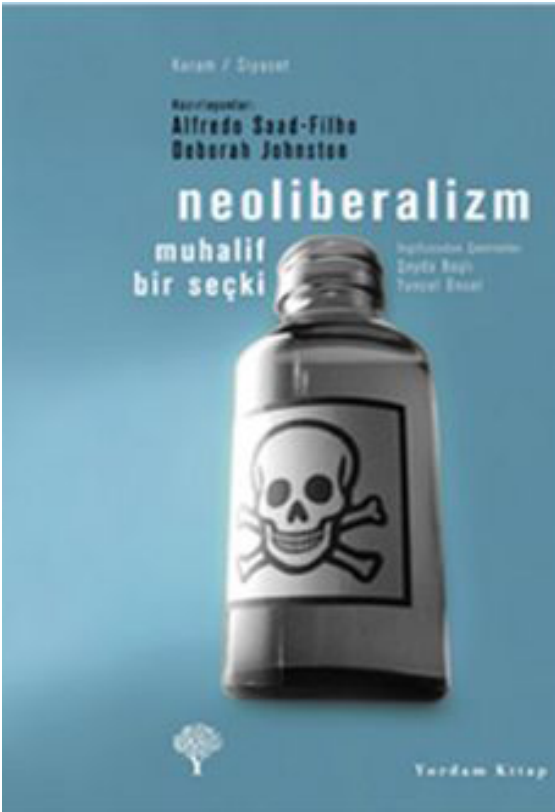
Küresel-kitlesele isyan dalgası, şu anda neoliberalizme, kapitalizme muhalif herkesin bir numaralı ilgi ve tartışma konusu olmalı.

Kitaplarda 'Neoliberalizm'...

Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri

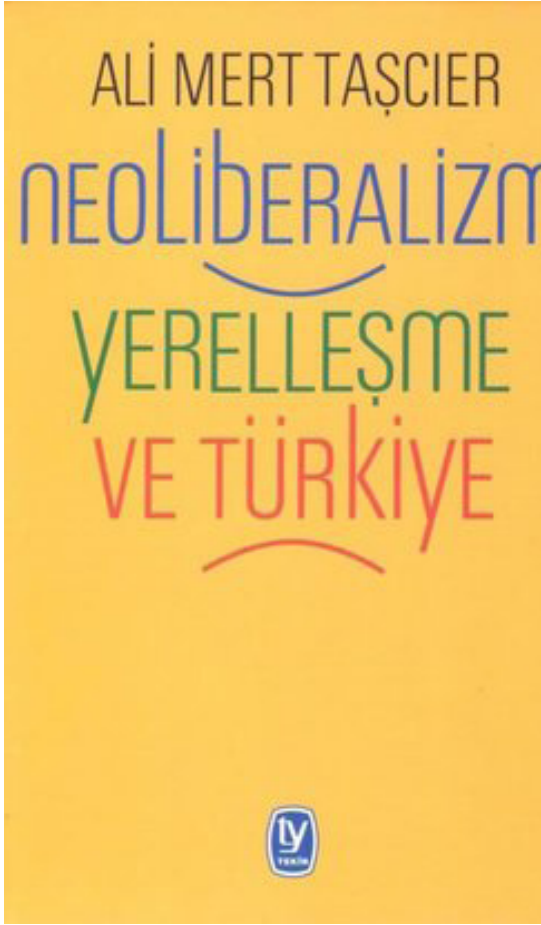
Yazar: **Byung - Chul Han**
Yayınevi: **Metis Yayıncılık**
Baskı Yılı: **2019**
Sayfa Sayısı: **104**

Neoliberalizm - Muhalif Bir Seçki

Yazar: **Alfredo Saad Filho**
Yayınevi: **Yordam Kitap**
Baskı Sayısı: **2014**
Sayfa Sayısı: **432**

Kitaplarda 'Neoliberalizm'...

Neoliberalizm Yerelleşme ve Türkiye

Yazar: **Ali Mert Taşcier**

Yayınevi: **Tekin Yayınevi**

Baskı Yılı: **2019**

Sayfa Sayısı: **368**

Neoliberalizm, Bilgi ve Üniversiteler

Yazar: **Kolektif**

Yayınevi: **Nota Bene Yayınları**

Baskı Sayısı: **2019**

Sayfa Sayısı: **296**

Kitaplarda 'Neoliberalizm'...

Neoliberalizm ve Kriz

Yazar: **Dan La Botz**

Yayınevi: **Kalkedon Yayıncılık**

Baskı Yılı: **2008**

Sayfa Sayısı: **320**

Neoliberalizm ve 3. Dünya Savaşı

Yazar: **Alpaslan Işıklı**

Yayınevi: **Kırmızı Kedi**

Baskı Sayısı: **280**

Sayfa Sayısı: **2011**

Kitaplarda 'Neoliberalizm'...

Piyasanın İdaresi

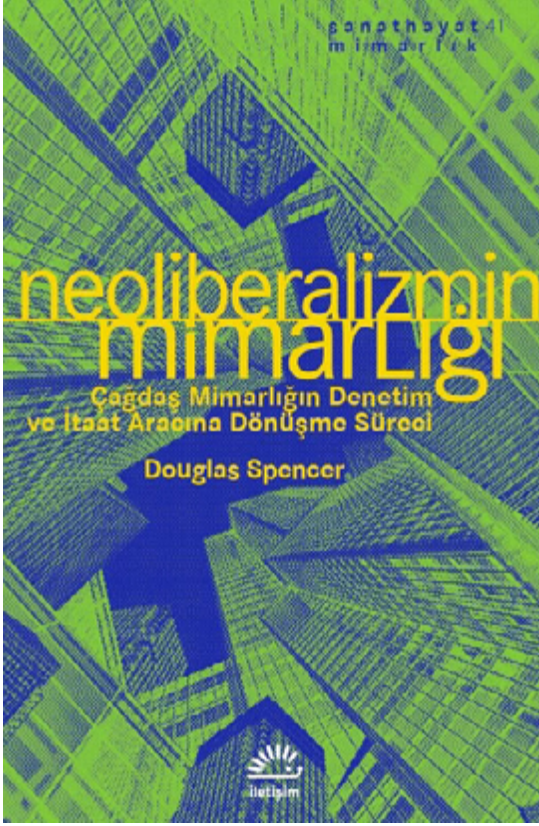
Yazar: **Ümit Sönmez**
Yayınevi: **İletişim Yayınları**
Baskı Yılı: **2011**
Sayfa Sayısı: **247**

Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma

Derleyen: **Fikret Şenses**
Yayınevi: **İletişim Yayınları**
Baskı Sayısı: **2016**
Sayfa Sayısı: **774**

Kitaplarda 'Neoliberalizm'...

Neoliberalizmin Mimarlığı

Yazar: Douglas Spencer

Yayınevi: İletişim Yayıncılık

Baskı Yılı: 2018

Sayfa Sayısı: 304

Neoliberalizmin Gerçek 100'ü

Yazar: Hayri Kozanoğlu, Nurullah Gür, Barış Alp Özden

Yayınevi: İletişim Yayıncılık

Baskı Sayısı: 2015

Sayfa Sayısı: 293

Kitaplarda 'Neoliberalizm'...

Türkiye'de Neoliberalizm, Demokrasi ve Ulus Devlet

Yazar: **Estela V. Welldon**

Yayınevi: **Yordam Kitap**

Baskı Yılı: **2009**

Sayfa Sayısı: **320**

Neoliberalizm ve Mahremiyet: Türkiye'de Beden Sağlık ve Cinsellik

Yazar: **Ayşecan Terzioğlu , Cenk Özbay , Yeşim Yasin**

Yayınevi: **Metis Yayıncılık**

Baskı Sayısı: **2011**

Sayfa Sayısı: **288**